

Український інститут соціальних
досліджень

Соціальна служба для молоді
Київської міської державної
адміністрації

ЗВІТ

**Залучення молоді до активних дій
та волонтерського руху.
З досвіду роботи.**

Київ 2001

ЗМІСТ

1. Вступ
2. Актуальність питання
3. Волонтерство як феномен цивілізованого суспільства.
4. З історії виникнення та поширення волонтерського руху в системі ССМ м. Києва
5. З досвіду роботи ССМ м. Києва: досягнення; проблеми
6. Механізм залучення молоді до активних дій та волонтерського руху в ССМ КМДА та РССМ м. Києва
 - 6.1. Участь дітей та молоді м. Києва у зборі-поході “Козацькими шляхами” та у літньому наметовому таборі “Витоки”
 - 6.2. Співпраця та делегування соціальних програм молодіжним і дитячим НДО
 - 6.3 Організація роботи з волонтерами в ССМ КМДА та РССМ м. Києва
7. Оцінка ефективності програм та заходів, направлених на залучення молоді до волонтерського руху. З досвіду роботи РССМ м. Києва
8. Висновки та рекомендації.

1. Вст уп

У загальному розумінні волонтерство – це той внесок, який робиться фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, без просування по службі, для добробуту і процвітання спільнот та суспільства в цілому. Ця діяльність може набувати різних форм: від повсякденних форм взаємодопомоги до спільних дій під час кризи. Під цим поняттям розуміють волонтерські дії як на місцевому, так і на державному рівнях і, разом з цим, як двосторонні та міжнародні програми. Волонтери відіграють різносторонню роль в розвитку та добробуті країн. В рамках національних програм і програм ООН сприяють розвитку гуманітарної допомоги, технічного співробітництва, пропаганди прав людини, демократії та миру. Волонтерський рух також є основою діяльності недержавних та громадських організацій, професійних асоціацій та профспілок. Більшість кампаній з раціонального використання ресурсів та охорони навколишнього середовища не може обійтися без роботи волонтерів.

Сьогодні необхідність в роботі волонтерів зросла як ніколи. У зв'язку з посиленням впливу на найбільш уразливі групи населення таких світових проблем, як винищення навколишнього середовища, зловживання наркотиками, загроза поширення СНІД/ВІЛ, постала нагальна потреба в тому, щоб волонтери взяли на себе більшу частку відповідальності за розвиток співробітництва з державним та приватним секторами. Так, на міжнародному Самміті з питань соціального розвитку, наголошувалося на необхідності залучення фізичних осіб та організацій на міжнародному, національному та місцевому рівнях до процесів вирішення проблем. За Декларацією та Програмою Дій, розробленими в Копенгагені, є велика потреба у поновленні ресурсів для того, щоб збільшити можливості фізичних та юридичних осіб щодо їх участі у соціальних та економічних програмах.

Генеральна Асамблея ООН на 52 сесії прийняла при підтримці 123 країн резолюцію Економічної і Соціальної Ради й оголосила 2001 рік Міжнародним Роком Волонтерів аби висвітлити досягнення волонтерів в усьому світі та заохотити більше людей до волонтерської діяльності. Цей рік присвячується волонтерам будь-якого віку: дітям, дорослим, пенсіонерам. Він присвячується волонтерам, що працюють самостійно або у волонтерських організаціях, які служать добробуту своїх громад або людям в інших частинах земної кулі. Міжнародний рік волонтерів надає унікальну можливість об'єднати необмежені волонтерські ресурси та відзначити кращих з волонтерів.

Спеціальним розпорядженням Президента України Леоніда Кучми “Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів” від 22 березня 2001 року з метою координації та активізації волонтерського руху на Україні було передбачено надавати Всеукраїнській школі волонтерів центрів соціальних служб для молоді допомогу в роботі та вживати заходів щодо поширення волонтерського руху.

Волонтерська справа має право на особливе визнання. Волонтери часто залишаються непомітними та не афішують свою діяльність, але її вплив на громадян величезний. Вони є силою суспільства, яка надає допомогу тим, хто її потребує.

Так чи інакше, але на даний момент більшість аспектів роботи волонтерів при її неосожності залишаються невизнаними, оскільки у багатьох випадках їх діяльність збільшого має неофіційний та неструктурований характер.

2. Акт уальніст ь дослідж ення

Зміна суспільної системи, крах соціалістичного ладу в нашій країні призвели до знищення комуністичної ідеології. Як складник цієї ідеології були знехтувані всі дитячі та молодіжні організації, а з ними й система безкоштовної допомоги. Більш глибокий аналіз показує, що волонтерство радянських часів - не комуністична пропаганда, а виважена гуманістична діяльність, притаманна менталітету нашого народу.

На жаль, на зміну комуністичної ідеології не прийшло жодної іншої. В результаті спочатку проявився ідеологічний, а пізніше і моральний вакуум. І навіть у цьому вакуумі гуманізм, як і раніше, не став політичною цінністю, а залишився загальнолюдською цінністю кожного, в тому числі і українського суспільства.

Нині, коли Україна зазнала кризи матеріальної і моральної, ще більш відчутно визначилися прошарки населення, котрі потребують допомоги. Передусім це дорослі безробітні, молоді люди без будь-якого заняття, діти, які позбавлені належної уваги з боку батьків або у котрих немає батьків, пенсіонери, інваліди та ін. Проте допомога їм з боку суспільства не тільки не стимулюється, але й не проголошується як соціально значуща справа.

Таким чином, наявна суперечність між потребою допомоги окремими групами населення, можливістю її надання і певним досвідом щодо її надання з боку інших груп населення та відсутністю такої.

Реальна соціальна робота по наданню допомоги в основному сконцентрована в системі центрів соціальних служб для молоді, різноманітних громадських (дитячих, молодіжних, жіночих) і релігійних організаціях. Ми зробили спробу простежити за різними механізмами залучення населення до волонтерської діяльності залежно від первинних мотивів включення в неї. Актуальність вивчення теоретичних аспектів і практичних шляхів залучення волонтерів до соціальної роботи є важливою з двох причин (причому неможливо віддати перевагу будь-якій з них):

- 1) розширення соціальної допомоги;
- 2) соціалізація дітей і молоді, котрі беруть участь у процесі надання соціальної допомоги тим, хто її потребує.

Соціальним робітникам, як людям професійно покликаним надавати допомогу населенню, не обійтися без підтримки добровольців. Тому постало завдання вивчити можливі форми добровільної допомоги, мотивацію участі в цій роботі та її вплив на формування людини, особливо молоді, яка прагне добровільно допомагати.

Метою нашого дослідження є: аналіз теоретичних аспектів і практичних шляхів залучення волонтерів до соціальної роботи.

Об'єктом дослідження є: соціальні служби для молоді м. Києва і дитячі громадські організації (НДО), які надають соціальну допомогу або соціальні послуги населенню із залученням добровільних помічників (волонтерів).

Завдання дослідження:

1. Ознайомитися з досвідом роботи соціальних служб для молоді м. Києва, які залучають волонтерів до участі в соціальній роботі.
2. Визначити види соціальної допомоги, яку можуть надавати волонтери.
3. Проаналізувати механізми залучення волонтерів до соціальної роботи.
4. Вивчити мотивацію волонтерської діяльності членів громадських організацій різних напрямів, фахівців, молоді тощо.

З метою реалізації поставлених завдань було використано такі методи дослідження:

1. Аналіз літератури за тематикою, що досліджується.

2. Поглиблені інтерв'ю з керівниками соціальних служб м. Києва і громадських організацій (НДО).
3. Стандартизоване опитування волонтерів - представників різних організацій.
4. Аналіз звітних документів центрів соціальних служб для молоді м. Києва про розвиток волонтерського руху.

3. Волонтерство як феномен цивілізованого суспільства

Початок розгалуження мережі центрів соціальних служб для молоді в Україні припадає в основному на 1992-1993 рр. Інтенсивний розвиток та специфіка роботи цих служб зумовлені вимогами часу, що водночас викликало потребу у створенні багато профільної інфраструктури, складовою частиною якої, поряд з професійними соціальними працівниками, змогли б стати добровільні помічники – волонтери¹. Волонтерські служби при центрах соціальних служб для молоді поступово стали одним із напрямів державної молодіжної політики.

За приналежністю до певної організаційної структури волонтерів на Україні можна підрозділити на дві умовні групи:

I - волонтери, які працюють при центрах соціальних служб для молоді;

II - волонтери, які є членами різних громадських організацій.

Слід зауважити, якщо представники першої групи в основному самоідентифікують себе з поняттям “волонтери”, то представники другої групи, як правило, не називають себе “волонтерами”, вони провадять соціальну роботу відповідно до обов’язків членів громадських організацій.

У змісті діяльності різних груп волонтерів багато спільного, але організаційні принципи значно різняться, тому доцільно розглядати їх окремо.

Волонтери, які працюють при центрах соціальних служб для молоді

На початку розвитку ЦССМ членами волонтерських груп переважно були неповнолітні і молоді (старшокласники, студенти), тобто особи, у яких не було відповідного досвіду у цій роботі чи кваліфікації. Проте останнім часом, з появою спеціалізованих соціальних служб, які надають вузькопрофільні соціальні послуги, все частіше до волонтерських лав вступають і добровольці – досвідчені фахівці (юристи, лікарі, психологи, педагоги тощо).

На протязі кількох останніх років, науковцями Українського інституту соціальних досліджень проводилося вивчення складу волонтерських груп при центрах соціальних служб для молоді. Це дозволило розподілити волонтерів на чотири групи: за віковою категорією, основним місцем навчання, роботи, рівнем освіти².

Перша група - підлітки та юнаки, учні старших класів шкіл та середніх спеціальних закладів, які складають актив різних груп при ЦССМ (в клубах молодих інвалідів, творчих об’єднаннях, школах лідерів, групах самодопомоги, молодіжних та дитячих об’єднаннях тощо).

Друга група - студенти вищих навчальних закладів (переважно з відділень педагогіки, психології, соціології, соціальної роботи/соціальної педагогіки), які звертаються до центрів ССМ з приводу практичної допомоги у навчанні за профілем діяльності центрів або проходять в центрах навчальну практику.

Третя група - батьки проблемних дітей та підлітків (дітей-інвалідів, неповнолітніх груп ризику: девіантної, адиктивної поведінки та інші), які об’єднуються в групи самодопомоги.

Четверта група - волонтери – фахівці (психологи, педагоги, соціальні педагоги, соціальні працівники, юристи, лікарі), які надають консультативну допомогу соціальним працівникам, волонтерам або практично допомагають клієнтам соціальних служб для молоді.

Волонтери, які входять до зазначених вище груп, значно відрізняються за мотивами своєї участі у добровільній діяльності, за професійними можливостями, інтенсивністю включення до волонтерської роботи.

¹ Голованова Т.П., Гапон Ю.П. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. - Запоріжжя, 1996. - 225 с.

² Теоретичні аспекти і практичні шляхи залучення волонтерів до соціальної роботи: Звіт тимчасового творчого колективу. /Український інститут соціальних досліджень. - К., 1998. - 109 с.

Для *підлітків* головною причиною участі у волонтерській діяльності є можливість самоутвердитися в очах однолітків, батьків, вчителів, бажання знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набути нових навичок і знань та проведення власного дозвілля. Питання надання конкретної соціальної допомоги, як правило, для них не є визначальним.

Професійна кваліфікація волонтерів-підлітків, звичайно досить низька, проте вони володіють іншими якостями та здібностями, тому ця категорія волонтерів є незамінною у практичній діяльності.

По-перше, підлітки абсолютно мобільні, тому роботу, пов'язану з поїздками, виходами на вулиці, провідуваннями, скажімо, дітей-інвалідів вдома, проведенням ігортек на вулицях, виконують дуже добре.

По-друге, у підлітків немає комунікаційних проблем з дітьми і підлітками - об'єктами соціальної роботи, на яких спрямована значна частина програм, що реалізуються ЦССМ, з дітьми вулиці, підлітками з групи ризику тощо. Це дозволяє через волонтерів мати будь-яку інформацію для широкого кола дітей та молоді, а також для груп ризику.

Саме на основі цих особливостей підлітків діє програма "Молодіжний барометр", що реалізується Соціальною службою для молоді м.Києва разом з Українським інститутом соціальних досліджень за фінансової підтримки ЮНІСЕФ. Суть проекту полягає в тому, що соціологічні опитування молоді та підлітків проводяться не силами дорослих інтерв'юерів, а однолітками респондентів. Матеріали досліджень аналізуються також самими підлітками з позицій їх розуміння ситуації в молодіжному середовищі.

Третя унікальна риса волонтерів-підлітків: вони із задоволенням включаються в організацію та проведення дозвіллевих форм роботи, що дуже актуально для ЦССМ: оскільки однією із причин вступу у волонтери є бажання організувати власне дозвілля.

По-четверте, бажання підлітків оволодіти новими знаннями та навичками дозволяє підключати їх до нових, ще не розроблених програм, коли паралельно з роботою йде активне навчання, пошук нових форм і методів.

Волонтери-підлітки із задоволенням працюють як у великих, так і у малих групах. При цьому за якісної організації волонтерської роботи підлітки можуть працювати до 5 днів на тиждень по 2-3 години. Досвід показує, що чим цікавіша підліткам робота, яку вони виконують, тим частіше вони готові включитися до неї. Справа ще і в тому, що для підлітків кілька годин вільного часу на день є нормою, і якщо цей час витрачається на соціально значущу працю - це вирішення проблем для самого підлітка, його сім'ї та організаторів волонтерського руху.

Водночас деякі підлітки приходять у волонтерство з метою розвитку своїх комунікативних здібностей, знаючи заздалегідь, що для них це поки що є проблемою. Тому бажання волонтерів-підлітків співпрацювати треба не лише використовувати, але й розвивати. Для підлітків, які не можуть працювати у великих і малих групах, можлива індивідуальна робота, пов'язана з особливими навичками і нахилами: малюванням, розвитком літературних здібностей, умінням працювати на комп'ютері, знанням іноземних мов тощо.

При організації роботи підлітків-волонтерів слід мати на увазі, що значна їх частина не затримається у волонтерському загоні: підлітки перебувають у пошуку, пробують себе в різних ролях. Волонтерство, звичайно, є одним із можливих варіантів соціального самоутвердження, але не єдиним. Тому хтось із підлітків залишиться надовго, а для когось це буде одним із апробованих та залишених варіантів. Проте частка тих, хто "затримається", залежить від того, наскільки серйозно дорослі підходять до використання діяльності волонтерів-підлітків.

В одній із фокус-груп підлітки розповіли, що називають себе "воликами". Ця, на перший погляд, зменшена форма слова "волонтер" насправді містить глибоке значення.

Для волонтерів-підлітків дуже важливими є увага до роботи, яку вони виконують, рівні права у стосунках із старшими, оцінка не лише з боку дорослих (соціальних працівників, батьків тих дітей, з якими вони працюють, вчителів), але й однолітків. Саме визнання їхньої роботи в очах однолітків стає визначним у вирішенні питання продовжувати волонтерську роботу чи ні.

У зв'язку з цим дуже складною є проблема, в яких саме видах соціальної роботи доцільно використовувати волонтерів-підлітків. Досить часто це технічна робота - розклейка афіш, доставка друкованої продукції, заповнення анкет. Це припустимий варіант, але варто відстежити мотивацію, важливість роботи, яку вони виконують. Волонтери-підлітки надзвичайно корисні у проведенні ігрових форм соціальної роботи, роботи з інвалідами, в прес-центрах тощо.

Що дуже важливо в роботі з волонтерами-підлітками, так це створення умов для становлення особистості підлітка, його соціалізації.

Український інститут соціальних досліджень провів опитування експертів, котрі займаються організацією волонтерської роботи серед підлітків у м. Києві з метою виявлення їх поглядів на те, наскільки впливає участь молодих людей у волонтерській діяльності на розвиток їхніх людських якостей та здібностей. Організатори волонтерської роботи відзначають значні зміни у структурі особистості волонтера-підлітка у процесі їх включення в добровільну соціальну роботу.

Найбільші помітні зміни проявляються у самореалізації молодих людей: 61% експертів "часто спостерігають", а 25% - "іноді спостерігають" підвищення рівня самостійності у підлітків, які займаються волонтерською роботою; 53% - "часто спостерігають", 38% - "іноді спостерігають" підвищення впевненості в собі; 85% (52% - "часто спостерігають", 33% - "іноді спостерігають") - збільшення потреби щодо самореалізації; 91% (відповідно 49% і 42%) - назвали зміни в усвідомленні власної індивідуальності.

Помітні зміни спостерігаються щодо бажання самоорганізації молодих волонтерів, зокрема 79% експертів зазначають посилення самостійності дій (56% - "часто спостерігають", 23% - "іноді спостерігають" ці зміни), 76% (відповідно 54% і 22%) - констатують підвищення рівня самоконтролю волонтерів; 83% (відповідно 45% і 38%) - вважають, що участь у волонтерській роботі сприяє розвитку працелюбності у волонтерів.

Залучення до волонтерства активізує молодих людей у плані самовизначення. Так, 92% (відповідно 53% і 39%) експертів вважають, що у молодих волонтерів відбуваються зміни в усвідомленні розуміння свого місця в сім'ї, колективі, світі тощо; 78% (32% і 46%) - спостерігають зміни самоідентифікації молодих людей стосовно інших; 79% - помічають здатність до адекватного вирішення своїх завдань у конкретній ситуації.

Аналізуючи емпіричні дані, виявлено, що змінюються самопізнання, саморегуляція, самореабілітація, самоосвіта і самовиховання молодих людей, залучених до волонтерства.

От ж е, працюючи у робот і з волонтерами-підлітками, слід говорити не лише про їх участь у соціальній роботі, але й про вплив волонтерства на формування особистості волонтера.

Цей аспект волонтерства поки що мало вивчений, йому, буває, не приділяється належної уваги. Хоча насправді важко назвати, що тут головне - допомога іншим чи соціалізація самого себе.

Якщо волонтер залишив свою добровільну роботу для того, щоб підготуватися і поступити до вузу або його призвали в армію, чи одружився, - це нормальний перебіг життя. Якщо підліток перестав займатися волонтерською роботою і проводить час в тому ж дворі, але вже серед "неорганізованої" молоді, треба серйозно замислитися над тим, з яких саме причин. Головним принципом соціальної роботи є християнський принцип - "не нашкодь". Подивіться, хто і як працює у вас з підлітками. Чи не нашкодимо ми їм, включивши до непередбаченої круговерті безглузких команд і доручень.

Робота з волонтерами-підлітками - це лакмусовий папір, який виявляє не тільки те, наскільки правильно організовується соціальна робота, але й наскільки широко ваша команда займається соціальною роботою.

У студентів-волонтерів дещо інші мотиви для добровільної соціальної роботи. Насамперед їх цікавлять професійні проблеми. Вони можуть бути як формальними - одержання заліку, проходження практики, так і реальними - набуття фахових знань з майбутньої спеціальності, напрацювання навичок спілкування з клієнтами. Причому на відміну від підлітків-волонтерів їх певною мірою хвилює проблема міжособистісної комунікації. Для них більш важливі спілкування з професіоналами в обраній спеціальності, знайомство з новими методиками і технологіями, все, що може їм допомогти у подальшому стати висококваліфікованими фахівцями і

працевлаштуватися.

Студентів-волонтерів цікавлять тільки ті види соціальної роботи, які безпосередньо пов'язані з майбутньою професією. Вони віддають перевагу індивідуальній роботі або роботі в невеликих групах. Індивідуальна - коли студенту довіряють консультування, а в невеликих групах - це дослідження або групове консультування тощо.

Щодо оцінки діяльності волонтера-студента, то однолітки та батьки відходять на другий план. Для нього важлива оцінка його професійних якостей клієнтами, колегами, фахівцями, що сприяє його самоутвердженню не лише як спеціаліста, а й як особистості.

Для студентів-волонтерів важливо визнання його колегами, входження в колектив професіоналів.

Саме в оцінці професійної компетентності самими студентами і організаторами волонтерського руху закладена одна із причин конфлікту і взаємно нерозуміння. Починаючи з четвертого курсу, студенти самоідентифікують себе як фахівці. Фахівці ЦССМ, як правило, не розділяють їх самовпевненості і пропонують їм "некваліфіковані" види роботи. Таке ставлення ображає їх і відштовхує від волонтерських справ. Насправді тільки кваліфікований спеціаліст може оцінити наскільки підготовка студента відповідає завданням, які ставляться у ході реалізації конкретної соціальної програми. Саме фахівець може об'єктивно показати на недоліки в знаннях, якщо такі є, не викликаючи при цьому образи. Ідеальний варіант, коли волонтери-студенти починають працювати разом із фахівцями, а потім приступають до самостійної роботи. Якщо волонтеру-студенту бракує професіоналізму, необхідно стимулювати його підвищення. Він має усвідомити, що система зацікавлена в ньому лише за умови набуття професіоналізму.

Практика показує, що волонтери-студенти є реальним кадровим потенціалом для центрів соціальних служб для молоді. За обопільною зацікавленістю щодо налагодження взаємостосунків ЦССМ і студента-волонтера вони можуть діяти за такою схемою: практикант - волонтер - залучений спеціаліст - співробітник ЦССМ.

Волонтери-студенти включаються в навчальний час до роботи в середньому 2-3 години на тиждень за заздалегідь уточненим графіком.

Є ще одна група волонтерів. Це *батьки* проблемних дітей та підлітків (дітей-інвалідів, неповнолітніх груп ризику: девіантної, адиктивної поведінки та інші). Як правило, ця категорія волонтерів об'єднується в групи самопомогі.

Мотивація участі волонтерів-батьків в соціальній роботі - бажання допомогти собі особисто, а разом з тим і іншим сім'ям з подібними проблемами: сім'ям дітей-інвалідів, алкоголіків, наркоманів тощо.

Рівень кваліфікації батьків може бути різним, проте всі вони мають великий життєвий досвід проживання у кризовій сім'ї та спілкування з собі подібними, знання про можливості виживання в кризовій ситуації (різної для різних категорій сімей), і тому дуже потрібні.

Вибір напряму соціальної роботи, за яким працюють волонтери-батьки, визначений особистою проблемою волонтера: батьки дітей з ДЦП працюють з сім'ями, де є діти з таким захворюванням, батьки дітей-наркоманів працюють з сім'ями наркоманів, тобто спрямованість роботи волонтерів-батьків, як правило, диктується його особистою проблемою.

Волонтери-батьки рідко приходять з власними ініціативами. Більшість з них сподіваються на допомогу інших - поринувши у свою проблему, вони навіть не уявляють, що вони самі для себе теж можуть чимало зробити. Тому дуже важливо кому-небудь із працівників ЦССМ активізувати батьків, розкрити перспективи можливої самостійної волонтерської діяльності. Тільки усвідомлення можливості змін може стати мотивом включення батьків до волонтерської роботи.

Час роботи для таких волонтерів досить різний. Інформація, необхідна для початку роботи, - законодавча база, знання якої дозволить захистити, відстояти права сімей, що опинилися в кризовій ситуації. Крім того, дуже корисними для волонтерів-батьків є банки даних ЦССМ про різні категорії сімей. Для того щоб розпочати роботу по взаємній підтримці, необхідно знати, скільки таких сімей, де вони проживають, яким чином можна вийти на контакт з ними.

На відміну від розглянутих вище категорій волонтерів для переважної більшості і волонтерів-батьків не суттєва оцінка їхньої праці, для них важливий той ефект, якого вони досягають в основно своїй сім'ї, сім'ї близьких людей.

Виняток становлять волонтери-батьки, які при підтримці сімей з подібними проблемами стають їхніми представниками в органах влади різного рівня. Такі приклади є, і робота таких батьків, безперечно, дуже ефективна.

Ще один аспект праці волонтерів-батьків. Залучення їх до соціальної діяльності дозволяє перенести роботу з сиротами, інвалідами та іншими групами ризику із площини масових заходів до сфери індивідуальної роботи. Саме групи взаємної підтримки, організовані батьками-волонтерами, дозволяють вирішувати повсякденні проблеми, а не лише відзначати одне-два свята на рік. Роль соціального працівника у діяльності груп взаємної допомоги з часом зменшується до рівня вирішення організаційних питань.

Залучення волонтерів-батьків до соціальної роботи - процес ланцюговий: через усвідомлення, що самі батьки можуть допомогти своїм сім'ям, збільшується спектр сімей, які хочуть об'єднатися для взаємної допомоги.

Волонтери-фахівці - це психологи, педагоги, соціальні педагоги, соціальні працівники, юристи, лікарі, які надають консультативну допомогу соціальним працівникам та іншим волонтерам або практично допомагають різним клієнтам соціальних служб.

Основним рушійним мотивом участі спеціалістів у волонтерському русі є реалізація особистих професійних можливостей. Іноді вона має чисто альтруїстичний характер, іноді спеціаліст намагається розширити коло своїх інтересів, іноді йому необхідне професійне чи особисте самоутвердження. Тому дуже важливо посилити цю мотивацію шляхом публікацій в пресі відгуків та подяк чи інших форм оцінки соціальної значущості їхньої роботи.

Головне завдання фахівців - оптимально організувати їх діяльність (точний час, аудиторія чи кабінет, клієнт ура), стежити, щоб вони вирішували тільки суттєві професійні проблеми.

Через залучення волонтерів-спеціалістів можна вирішити багато соціальних проблем, пов'язаних із професійною діяльністю фахівців.

Форма роботи спеціалістів, як правило, індивідуальна. Вони надають індивідуальні консультації, проводять лекції, тренінги.

Зрозуміло, що будь-які волонтерські групи при центрах соціальних служб для молоді діють у межах соціальних програм, які реалізуються конкретним центром і передбачені планом його роботи, завданнями, покладеними на центри державою. Тому потрібен інструмент для оволодіння волонтерами змістом діяльності центру саме в тому напрямі, де вони бажають працювати і допомагати, визначення власних завдань, їх обсягу, методів та форм роботи.

Центри, які залучають до роботи волонтерів, повинні планувати систематичне навчання, наради, інструктування, дискусії, семінари, "круглі столи", тренінги, що дозволяє урізноманітнити форми ознайомлення волонтерів із змістом, напрямками, особливостями, видами соціальної роботи залежно від їх рівня професійної підготовки до такої діяльності.

Сьогодні істотну роль у зміцненні статусу добровольців при центрах соціальних служб для молоді та у формуванні позитивного ставлення громадськості до їхньої діяльності відіграє впровадження системи навчання волонтерів. Виходячи із специфіки діяльності та завдань соціальних служб для молоді, використовуються досить різноманітні форми навчання добровольців:

- школа волонтерів (протягом року);
- тематичні волонтерські курси (протягом півріччя);
- табір підготовки добровільних помічників (протягом літніх місяців);
- курси підвищення майстерності (протягом тижня) тощо.

Можна виділити такі головні напрями, за якими здійснюється навчання волонтерів:

- *I. Соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.*
- *II. Соціальна опіка і соціальний захист соціально незахищених груп молоді (діти-інваліди, сироти, малозабезпечені, безпритульні діти, самотні матері тощо).*
- *III. Соціальний розвиток молоді та її інтеграція у суспільство.*

Звичайно, крім позитивних моментів у підготовці волонтерів, є і певні труднощі, особливо щодо проблеми розвитку волонтерського руху при центрах соціальних служб для молоді.

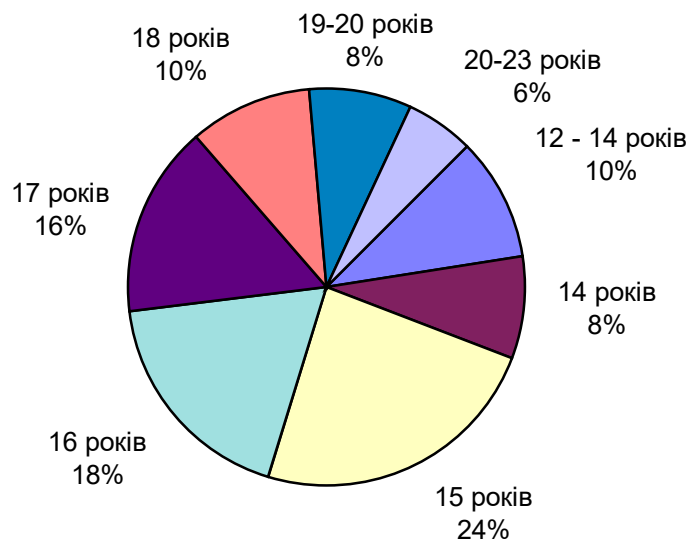
При чому одна із головних проблем у цьому плані - те, що до цього часу в Україні немає офіційного визначення поняття “волонтерська діяльність” і “волонтер”, не визначений і сам статус волонтера. З одного боку, це можна пояснити прогалинами в організаційній роботі і супервізорів, з іншого – свідчить про різноманітність розвитку волонтерського руху.

Таку думку підтверджують результати дослідження, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень (опитування волонтерів за допомогою “Анкети волонтера”). Її одним з опитування - виявити і проаналізувати стан та проблему використання волонтерів у практичній діяльності центрів соціальних служб для молоді. Було опитано 200 волонтерів, які працюють на базі Спілки дитячих і молодіжних організацій (СПОК) та ССМ м. Києва.

Вікова структура київських волонтерів наведена на діаграмі 1.

Діаграма 1.

Вікова структура волонтерів міст Києва

Приблизно одну п'яту всіх волонтерів становлять чоловіки, 80% - жінки. Це повністю підтверджує міжнародні показники про те, що більшість соціальних працівників і волонтерів – жінки.

Одне із головних питань, яке цікавило дослідників – “Чому Ви стали волонтером?”. Майже половина опитаних взяли участь у волонтерському русі, попередньо почувши про нього і зацікавившись ідеєю безкорисливої допомоги іншим. 40% волонтерів прийшли слідом за своїми друзями, які вже працювали волонтерами. Кожного 10-го волонтера запросили до роботи спеціалісти, які працюють в соціальних службах міста. На запитання “Чому Ви стали волонтером?” варіант: “раніше вам допомогли волонтери, після чого ви теж стали волонтером” не обрав ніхто.

Таким чином, можна говорити про те, що більшість волонтерів зацікавилися самою ідеєю безкорисливої допомоги іншим. Те, що значна частина волонтерів взяли участь у русі за

прикладом своїх друзів, свідчить про позитивний імідж волонтерів у молодіжному середовищі. Тобто за умови більшої уваги засобів масової інформації і збільшенні армії волонтерів проблема залучення до волонтерського руху перестане бути проблемою.

Відсутність серед волонтерів тих, хто сам був об'єктом уваги волонтерської діяльності, з одного боку, пояснюється тим, що волонтери, в основному, працюють із специфічними групами населення, такими, як інваліди і діти, а з іншого боку - волонтерська служба існує недавно.

Спектр соціальної роботи, яку виконують волонтери, достатньо широкий. Відповіді на запитання “Яку конкретно соціальну роботу ви виконуєте, як волонтер?” наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Види соціальної роботи, яку виконують волонтери

1. Участь в роботі дискотек та у проведенні ігортек (в т.ч. на вулицях)
2. Робота дома з дітьми-інвалідами
3. Масові акції для молоді (організація зустрічей, вечорів, свят, благодійних акцій)
4. Робота в молодіжних клубах-кафе
5. Забезпечення книгами інвалідів
6. Робота в інформаційному і прес-центрі
7. Робота з молоддю в групах ризику
8. Організація літнього відпочинку дітей
9. Робота в проекті “друзі по телефону”
10. Проведення лекцій для молоді
11. Консультації по телефону
12. Підготовка дидактичного матеріалу для занять з дітьми

Волонтерська робота має багато різновидів. Перший - це неважка робота: віднести і принести інваліду книжки із бібліотеки, пограти з дітьми в ігортеці чи на вулиці - робота яку можуть виконувати будь-хто з бажаючих підлітків.

Другий - організація зустрічей, вечорів, свят, благодійних акцій, робота у молодіжних клубах-кафе - види діяльності, які потребують певних навичок і організаторських здібностей.

Третій - діяльність, яка не передбачає безпосередніх контактів з об'єктами соціальної роботи: підготовка дидактичних матеріалів для роботи з дітьми, праця в інформаційному і прес-центрах тощо.

Четвертий - консультації по телефону, читання лекцій для молоді, організація літнього відпочинку.

Аналізуючи види робіт, які виконують волонтери, слід зазначити, що варіанти можливої роботи розраховані майже на всі вікові категорії, рівні професійної підготовки і комунікативності. В цьому один із головних принципів організації роботи з волонтерами: волонтер повинен мати можливість вибрати той вид роботи, яка йому найбільше цікава.

В ССМ м. Києва вважають, що волонтери повинні постійно змінювати вид роботи, з одного боку, для того, щоб “не приїдалося”, а з іншого - щоб вибрати те, що краще виходить і приносить задоволення. Безумовно, цей погляд неоднозначний, проте для організаторів волонтерського руху має бути очевидним, що волонтер - не тільки інструмент впливу на об'єкт соціальної роботи, а й сам є об'єктом соціальної роботи. Тому що соціалізація волонтера - не

менш, а можливо, навіть більш важлива проблема, ніж та соціальна робота, яку він (волонтер) виконує.

Робота волонтерів передбачає два завдання:

1. Соціальна робота волонтера з об'єктом (клієнтом)
2. Індивідуальна робота з волонтером супервізора.

Спектр об'єктів роботи волонтерів достатньо широкий:

- діти;
- молодь;
- діти-інваліди;
- молодь групи ризику: наркомани, токсикомани і ВІЛ-інфіковані;
- люди, які мають соціальні проблеми;
- абоненти телефонів довіри.

Інтенсивність залучення до соціальної роботи теж різна (див. діаграму 2).

Діаграма 2.

Інтенсивність участі волонтерів у соціальній роботі

Третина волонтерів працює кілька разів на місяць, така ж кількість - 3-4 разів на тиждень, кожний десятий волонтер працює майже кожного робочого дня. Тобто зайнятість волонтерів

соціальною роботою залежить від особистого завантаження волонтера та виду соціальної роботи, яку він виконує.

Не зважаючи на те, що волонтер - поняття збірне, їх відповіді на питання: “Які риси (вміння), необхідні волонтеру, Ви маєте?” дуже подібні. Хоча запитання було відкритим і волонтери не вибирали запропонований варіант відповіді, а пропонували свій. Більша частина волонтерів вважає, що головним для них є комунікабельність і вміння спілкуватися. Усього було названо 14 рис, необхідних волонтеру:

1. Доброта.
2. Любов до людей.
3. Любов до своєї роботи.
4. Комунікабельність, вміння спілкуватися.
5. Порядність.
6. Змістовність.
7. Співчуття.
8. Тактовність.
9. Терпіння.
10. Віра в себе.
11. Розум.
12. Цілеспрямованість.
13. Чесність, відвертість.
14. Почуття гумору.

Вміння, необхідні волонтеру, також названі дуже різноманітні (запитання теж відкрите). Безумовно, на цю відповідь вплинув широкий спектр робіт, які виконують волонтери. Нижче наведений перелік умінь, які необхідні волонтеру:

- Знання психології дітей.
- Організаторські здібності.
- Психологічна підготовка.
- Здатність зацікавити дітей.
- Вміння спілкуватися і працювати з дітьми-інвалідами.
- Вмінні допомогти іншим волонтерам.
- Вміння зрозуміти людей.
- Вміння організовувати і проводити ігри.
- Вміння працювати з дітьми.
- Вміння бути на рівні з дитиною.
- Вміння переконати.

На відкрите запитання “Яких рис (вмінь) необхідних волонтеру, Вам бракує?” відповідей було значно менше. Тільки третина волонтерів змогли сформулювати, яких навичок (вмінь) їм бракує. Це свідчить про те, що інколи робота проводиться за відпрацьованим сценарієм, без можливості і необхідності щось змінювати.

Відповіді волонтерів на це запитання можна розподілити на дві групи: професійні навички і людські якості. Недостатнім рівнем професійної підготовки волонтери вважають відсутність знань з психології, дефектології, першої медичної допомоги дітям, організаторських навичок.

Серед людських якостей, яких волонтерам не вистачає, наводяться витримка і терпіння, винахідливість і фантазія. Ці якості можна розглядати як полярні, що також свідчить про неоднозначність волонтерської роботи.

Про те, хто такий волонтер за визначенням самих волонтерів, дослідники планували дізнатися за варіантом закінчення фрази: “Волонтер - це людина, яка ...”.

Варіанти відповідей за змістом можна розподілити на кілька груп:

Більше третини опитаних пов’язують волонтерство з добровільною роботою по наданню допомоги іншим. Їхні варіанти закінчення фрази:

- працює добровільно;
- працює з користю для себе і людей;
- витрачає свій вільний час на людей, які потребують допомоги;
- звертає увагу на знедолених і виконує деякі функції залежно від кваліфікації;
- за власним бажанням допомагає і спілкується з людьми, які чимось відрізняються від нього;
- допомагає всім, хто потребує допомоги;
- безкорисно працює з людьми, які потребують допомоги.

2. Для значної частини волонтерів їхня діяльність пов’язана з чудовою людською рисою - готовністю допомогти. Волонтер - це людина, яка ...

- ніколи не залишиться до тебе байдужим;
- допомагає людям, які потребують допомоги;
- у будь-яку хвилину допоможе.

3. Приблизно кожен п’ятий респондент розглядає волонтера як людину, котра працює тільки з певною категорією населення: дітьми та молоддю. Для них волонтер - це людина, яка:

- може зацікавити дітей;
- сприяє моральному і культурному розвитку дітей, вихованню хороших рис;
- допомагає молоді знайти інші інтереси в житті;
- любить дітей;
- надає соціальну допомогу молоді.

4. Дехто пов’язує роботу волонтерів виключно із соціальними службами для молоді. Волонтер - людина, яка:

- добровільно допомагає соціальній службі в роботі з дітьми;
- добровільно допомагає соціальному працівнику;
- організовує концертні програми.

5. П’ята група волонтерів - волонтери які вважають, що їхнє головне завдання - комунікація. Волонтер - це людина, яка:

- допомагає молоді в спілкуванні один з одним;
- допомагає дітям знайти друзів;
- допомагає знайти спільну мову людям, які ніколи б не здружилися і не зрозуміли один одного раніше.

6. Остання - незначна група волонтерів, як вони самі себе представляють - своєрідна служба спасіння. Волонтер - це людина, яка:

- знайде вихід з будь-якої ситуації;
- має уявлення, що потрібно робити.

Отже, самі волонтери не мають чіткого уявлення, хто вони такі. З одного боку - це визначення прогалин в організації, з іншого - різна мотивація участі у волонтерському русі.

“Для того щоб бути волонтером, необхідно мати такі людські якості ... (*напишіть Ї*)” - таким було наступне запитання анкети. Варіанти відповідей наведені нижче, відповідно частоти їх приведення:

доброта, доброзичливість;
 взаємодопомога. взаєморозуміння;
 комунікабельність, вміння спілкуватися;
 почуття гумору, життєрадісність;
 чуйність;
 терпіння, терпимість;
 безкорисність;
 розум;
 бажання бути волонтером;
 відповідальність;
 бажання допомогти ближньому;
 впевненість в собі;
 уважність;
 мудрість;
 організованість;
 сильний характер;
 сміливість;
 співчуття;
 тактовність;
 повага до того кому допомагаєш;
 вміння досягти результатів;
 вміння зацікавити своєю ідеєю;
 вміння привернути до себе;
 чесність з людьми, які тобі довіряють.

За відповідями на запитання “Які риси (вміння), необхідні волонтеру, Ви маєте” і “Для того щоб бути волонтером, необхідно мати такі людські якості” вдалося виявити якості, що мають бути притаманні волонтеру, але яких їм бракує.

Таблиця 2

Необхідні риси для волонтера	Якості, які мають волонтерів	Якості, необхідні волонтерам, яких їм бракує
1. Безкорисність		1. Безкорисність
2. Взаєморозуміння, взаємодопомога		2. Взаєморозуміння, взаємодопомога
3. Уважність		3. Уважність
4. Доброта, доброзичливість	Доброта, Доброзичливість	
5. Бажання бути волонтером	Любов до своєї роботи	
6. Комунікабельність	Комунікабельність	
7. Мудрість		4. Мудрість
8. Організованість		5. Організованість
9. Відповідальність		6. Відповідальність
10. Сильний характер		7. Сильний характер
11. Сміливість		8. Сміливість
12. Співчуття	Співчуття	
13. Бажання допомогти ближньому		9. Бажання допомогти ближньому
14. Тактовність	Тактовність	
15. Терпіння, терпимість	Терпіння	
16. Повага до тих, кому допомагаєш		10. Повага до тих, кому допомагаєш
17. Впевненість в собі	Впевненість в собі	
18. Розум	Розум	
19. Вміння досягти результатів		11. Вміння досягти результатів
20. Вміння зацікавити своєю ідеєю		12. Вміння зацікавити своєю ідеєю
21. Вміння привернути себе		13. Вміння привернути до себе
22. Чесність з людьми, які тобі довіряють	Чесність, відвертість	
23. Почуття гумору, життєрадісність	Почуття гумору	
24. Чуйність	Любов до людей	
25.	Порядність	
26.	Змістовність	
27.	Цілеспрямованість	

Ставлення волонтерів до своєї роботи

Для того щоб виявити ставлення волонтерів до своєї роботи, їм було запропоновано закінчити речення: “В роботі волонтера мені найбільше подобається ...”

Відповіді на запитання дають можливість дійти висновків:

1. Більшості волонтерів в роботі подобається процес спілкування:

- спілкування з іншими волонтерами;
- нові знайомства;
- спілкування зі своїми ровесниками і дітьми;
- спілкування з різними людьми.

2. Другим подобається в роботі альтруїзм:

- допомога тим, хто її потребує;
- допомога соціально незахищеним;
- наша допомога потрібна, на нас чекають, нам довіряють;
- почуття того, що на тебе чекають, сподіваються.

3. Третій групі волонтерів подобається безпосередній контакт з групою, яка його цікавить:

- контакт з дітьми;
- подобаються ігри, які ми організовуємо;
- робота з людьми свого віку.

4. Для частини волонтерів приємним в роботі є задоволення від реалізації своїх професійних інтересів:

- організація свят;
- створення сценаріїв, різноманітних акцій;
- участь в акціях.

5. Для невеликої групи волонтерів важливим є особисте інформаційне і духовне збагачення:

- інформація, яка утримується;
- психологічна підготовка до майбутнього життя;
- вивчення проблем різних категорій людей;
- досягнення поставленої мети.

6. Волонтерська діяльність незначної частини волонтерів направлена на вирішення глобальних соціальних проблем:

- можливість внести свій вклад у вирішення соціальних проблем молоді.

Враження від роботи у волонтерів, як правило, позитивні:

- вдячність знедолених;
- весело проведений час;
- виїзди на семінари, в табори;
- діти завжди радіють волонтерам;
- діти-інваліди після розмови з ними відчують себе рівними;
- досягнення поставленої мети;
- цікаві заходи;
- нові знайомства;
- спілкування з іншими людьми, іншими волонтерами;
- допомога людям;
- проведення корисних і веселих акцій;
- проведення ігротек;
- робота з дітьми;
- щасливі очі (посмішки) знедолених;
- радість, яку дали дітям-інвалідам;

- те, що моя допомога потрібна людям;
- хоч на короткий час повернутися в дитинство;
- почуття своєї значимості.

Загальні враження від роботи волонтером, здебільшого позитивні, хоча є і негативні. Головне з них - це відсутність роботи: людина, яка вирішила присвятити себе волонтерській роботі, не розуміє чому її "не можуть" забезпечити роботою. Це ще раз підтверджує необхідність чіткої організації роботи волонтерів з боку супервізорів.

Негативне враження у волонтерів викликає нерозуміння з боку дорослих: викладачів, батьків, що заважає роботі волонтерів. Це теж результат нечіткої організації їхньої роботи. Таке ж незадоволення викликає відсутність допомоги з боку соціальних служб для молоді.

Тобто, саме відсутність чіткої організації роботи призводить до негативних вражень у волонтерів.

Вивчення характеру і змісту діяльності волонтерів доводить, що їх практично використовують у ССМ в якості:

- інтерв'юєрів під час проведення соціологічних досліджень;
- розповсюджувачів рекламної-інформаційної друкованої продукції;
- організаторів секцій, гуртків, клубів різноманітного спрямування;
- лекторів, консультантів з питань, що входять до їх компетенції тощо;
- ігротехніків під час проведення вуличних ігротек.

Волонтери - члени громадських організацій

Українським інститутом соціальних досліджень проведено соціологічне дослідження щодо участі громадських організацій в соціальній роботі з молоддю у м. Києві. В опитуванні взяли участь представники 43 громадських організацій. Інформацію отримано шляхом напівстандартизованого інтерв'ю. Головною ознакою відбору громадських організацій для опитування була їх участь у соціальній роботі з дітьми та молоддю; принцип відбору організацій, що відносяться до об'єкта дослідження, випадковий. Організації, які вибірково потрапили у сферу опитування, згруповано так: дитячі, молодіжні, жіночі, культурологічні, релігійні організації, патріотичного спрямування, громадські організації соціально-медичного профілю й організації, що спеціалізуються на роботі з інвалідами. Нижче наведено розподіл громадських організацій за сферою їх діяльності і кількісним співвідношенням у відсотках.

Громадські організації надають широкий спектр соціальних послуг різним категоріям населення. Проте основним завданням в своїй діяльності вони вважають: фінансову допомогу, розподіл гуманітарної допомоги, підтримку нужденних прошарків населення продуктами харчування. Такі види соціальної роботи виконує майже половина громадських організацій. Третина з них займається організацією дозвілля, кожна п'ята - питаннями сексуального виховання і планування сім'ї.

Соціальна робота різних громадських організацій має свою специфіку і залежить від профілю організації. Так, більше за інших до соціальної роботи залучені *дитячі організації*. Соціальну допомогу члени дитячих організацій надають, як правило, незахищеним верствам населення, перш за все громадянам похилого віку, пенсіонерам, інвалідам. Значна увага приділяється також і матеріальній допомозі.

Волонтери-діти збирають речі, продукти, для дітей-сиріт, дітей-інвалідів, пенсіонерів, беруть участь в організації їхнього дозвілля. Діти допомагають самотнім і старим людям вирішувати побутові проблеми: допомагають по господарству, купують продукти, виконують різну роботу на присадибних ділянках.

Проте найбільшого поширення набула соціальна робота у дитячих організаціях серед своїх членів.

Значна їх частина займається організацією дозвілля дітей та молоді. При цьому культурно-масові заходи мають тематичне спрямування, наприклад профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі, підготовка юнаків до служби у збройних силах, пропаганда здорового способу життя, підтримка творчої молоді. Крім того серед членів дитячих громадських формувань виховуються добре підготовлені менеджери, багато організацій займаються організаційною роботою в об'єднаннях школярів, проводять благодійні акції, пропагують діяльність своїх організацій. Можна зазначити, що головним у діяльності дитячих громадських організацій є створення умов для самореалізації дітей та молоді, самоствердження особистості. Безумовно, це соціально значима робота, а збільшення кількості дитячих організацій дозволить залучити до неї значно більше дітей і молоді.

Організації, які працюють з інвалідами. Реально - це громадські організації, що створені за ініціативи самих інвалідів або їхніх родичів. Серед 20 таких організацій, які були опитані, більшість створено за ініціативи батьків дітей-інвалідів. Ці організації перш за все є групами підтримки та взаємодопомоги. Їхня діяльність спрямована на забезпечення виживання сімей інвалідів у складних економічних умовах країни: матеріальна, фінансова допомога, передусім гуманітарна, рідше - спонсорська допомога. На розподілі зарубіжної гуманітарної допомоги побудована і робота по забезпеченню інвалідів медикаментами. Суто матеріальний аспект допомоги дуже важливий для громадських організацій, що працюють з інвалідами. Велика увага в таких організаціях приділяється соціальній реабілітації інвалідів, їхній інтеграції у суспільство. Засобом досягнення мети тут є заняття спортом, організація екскурсій, спільний відпочинок, видання газет і журналів. Крім заходів дозвілля важливе місце посідає трудова діяльність: навчання трудовим навичкам, наприклад роботі на персональному комп'ютері, організація зайнятості, працевлаштування, проведення виставок творчих робіт молодих інвалідів. Велике значення для інвалідів має інформаційно-консультативна робота громадських організацій. Вона спрямована на максимальне задоволення потреб членів організацій-інвалідів у різній інформації, захист їхніх прав та інтересів. Практично вся така робота проводиться через консультативно-психологічну допомогу батькам і родичам молодих інвалідів.

Комплекс соціальних проблем, що вирішують організації у роботі з інвалідами, дозволяє сім'ям інвалідів отримати необхідну матеріальну і моральну допомогу, адаптуватися у складних умовах їхнього життя.

Слід зазначити, що громадські організації інвалідів досить активно взаємодіють з державними органами соціальної допомоги і соціальними службами для молоді.

Взаємодія з ССМ проявляється, як правило, у проведенні спільних культурно-масових заходів, створенні клубів для інвалідів. Значного поширення у 1998 році набула волонтерська робота з дітьми-інвалідами, яку організовують місцеві соціальні служби для молоді.

Соціальну роботу з молоддю виконують і *молодіжні організації*. Соціальна складова їхньої діяльності дещо схожа з роботою дитячих організацій: шефська допомога ветеранам, пенсіонерам, самотнім людям. Проте різниця у віці впливає на застосування різноманітних форм і методів соціальної роботи. Молодіжні громадські організації взяли шефство над будинками дитини, інтернатами для дітей-сиріт, допомагають дитячим спортивним командам. На жаль, молодіжні організації орієнтують своїх членів на соціальну допомогу молодшим і старшим, але не своїм одноліткам. Стосовно молоді молодіжні організації дуже часто виступають як пропагандисти тієї чи іншої політичної течії, і масові заходи теж носять політичний характер.

Соціальна робота молодіжних організацій здебільшого обмежується організацією дозвілля, рідше - захистом прав молоді. Індивідуальна і групова консультативна соціальна допомога молодіжними організаціями практично не надається. Для надання соціально-психологічної допомоги своїм членам молодіжні організації користуються послугами соціальних служб для молоді. Таким чином, можна дійти висновку, що молодіжні громадські організації є вагомим, але ще не реалізованим потенціалом у соціальній роботі з молоддю.

Значну роботу з надання соціальної допомоги молоді проводять *жіночі організації*. Основна їх діяльність орієнтована на роботу з жіночою молоддю. Перш за все соціальна робота жіночих організацій з молоддю спрямована на захист прав жінок. За останні роки значного поширення набула робота із залучення молодих жінок до підприємницької діяльності. Жіночі організації за допомогою своїх зарубіжних партнерів проводять тренінги, реалізують навчальні

програми, надають психологічні та юридичні консультації з метою підвищення соціальної активності молодих жінок, їхньої ролі у розвитку малого і середнього бізнесу.

Достатньо широко у практичній діяльності жіночих організацій представлені індивідуальні форми роботи. Спеціалісти - члени організації - проводять консультації для жінок та їхніх дітей, надаючи їм психологічну, педагогічну, медико-соціальну допомогу. Велику роботу проводять жіночі організації із соціального захисту, матеріальної і моральної підтримки багатодітних сімей, одиноких і малолітніх матерів. Значна увага у діяльності жіночих організацій приділяється роботі з підготовки майбутніх подружніх пар і роботі з молодими сім'ями. Велике значення надається проблемі збереження сім'ї, провадяться як індивідуальна робота, так і масові заходи.

Значну соціальну роботу з молоддю проводять *громадські організації соціально-медичного профілю*, такі, як служби планування сім'ї. Специфіка діяльності таких організацій полягає у професійній приналежності її членів. Медичні працівники беруть на себе соціально-просвітницьку функцію, роботу, що пов'язана із здоров'ям та здоровим способом життя. Існує дві основні форми роботи громадських організацій соціально-медичного профілю: лекції на актуальні соціально-медичні теми і консультативна допомога - з питань планування сім'ї, сексуального виховання, лікування від наркотичної, алкогольної залежності, тютюнокуріння.

Разом з тим члени громадських організацій соціально-медичного спрямування надають гуманітарну допомогу, яку отримують від своїх зарубіжних партнерів тим, хто її потребує: самотнім людям, дітям-сиротам, багатодітним сім'ям.

Громадські організації культ урологічного спрямування також реалізують деякі напрями соціальної роботи. Специфіка їхньої роботи має культурно-просвітницький і творчий характер. Діяльність культурологічних організацій спрямована на розвиток творчого потенціалу молоді, розвиток її комунікативних і інтелектуальних можливостей. Основні форми соціальної роботи - гуртки, клуби за інтересами. Участь молоді дозволяє вирішити проблему їхньої самореалізації через творчий, інтелектуальний, професійний розвиток. Об'єктом діяльності таких організацій є населення усіх вікових груп і соціальних прошарків.

Особливий інтерес викликають *релігійні організації* і представники різних релігійних конфесій як носії соціальної роботи. Цікаво, що соціальна діяльність таких організацій в нашій країні практично не вивчалась. Навіть при поверховому вивченні цієї діяльності очевидно, що вона має дуже широкий спектр, часто діаметрально протилежних спрямувань. Один плюс такої роботи - вирішення матеріальних проблем: надання допомоги продуктами, одягом, взуттям. Релігійні організації та конфесії не тільки розподіляють гуманітарну допомогу, але впливають на духовне виховання, самі організують благодійні акції по збору речей і продуктів, утримують благодійні їдальні для дітей, сиріт і людей похилого віку, допомагають дітям вулиці, колоніям для неповнолітніх, школам-інтернатам.

Інший плюс соціальної діяльності релігійних організацій - духовно-просвітницька і виховна робота. Безумовно, головне для них - релігійне виховання, проте вони проводять і роботу по підготовці молоді до подружнього життя, допомагають людям боротися з алкогольною і наркотичною залежністю, читають лекції з питань профілактики наркоманії та алкоголізму, організовують літній відпочинок дітей.

Специфіка взаємостосунків релігійних організацій з державою на рівні міст і районів така, що представники релігійних організацій не розраховують на допомогу місцевих органів влади (на відміну від усіх інших організацій), і їх бажання зводиться до того, щоб порозумітися, не мати перепон у своїй діяльності.

До громадських організацій, які також займаються соціальною роботою з молоддю, слід віднести *об'єднання хворих на алкоголізм, наркоманію* ("анонімні алкоголіки", "анонімні наркомани") та їхніх родичів.

Аналізуючи участь громадських організацій у соціальній роботі з молоддю, можна дійти висновку, що у них великий потенціал.

Реально кожна група громадських організацій має свій специфічний об'єкт для соціальної допомоги і власні форми роботи з ними. Враховуючи, що соціальна допомога членам громадських організацій надається на волонтерських засадах, ця допомога безкоштовна, що дуже суттєво в

умовах економічної кризи. З іншого боку, участь молоді у діяльності громадських організацій є виховним фактором для кожного члена організації.

Наведені вище види і форми соціальної роботи охоплюють практично весь спектр необхідної допомоги для молоді. Саме вони дають можливість залучати до роботи в ССМ волонтерів, які вже мають досвід соціальної роботи.

Проте громадських організацій ще замало, до того ж вони нечисленні. Отже, сприяючи розвитку громадських організацій, допомагаючи їм в організаційному і структурному становленні, держава сприяє розвитку соціальної роботи з молоддю.

Взаємодія центрів ССМ з громадськими організаціями

За даними емпіричних показників виявлено, що частина опитаних представників громадських організацій співпрацює з соціальними службами для молоді. Цей висновок було б некоректно поширювати на всі громадські організації, тому що зв'язок громадських організацій, представники яких були опитані, з ССМ визначений за методикою вибірки: інформацію про громадські організації - реальних і потенційних партнерів ССМ - отримано в самих ССМ. Тому кількісний аналіз тих громадських організацій, що співпрацюють з ССМ, не передбачається. Розглянемо варіанти взаємодії громадських організацій з ССМ стосовно реалізації соціальної роботи.

Приблизно половина усіх громадських організацій співпрацює з центрами, беручи участь у проведенні спільних заходів. Громадські організації, члени яких - спеціалісти: медики, педагоги і психологи, працюють з молоддю, різних залежностей і захворювання. З одного боку, у спільних заходах вони є реалізаторами змісту програм (виступають з лекціями, проводять семінари, тренінги), з іншого - "надають користувачів" цих заходів - молодь, котра має будь-яку залежність, бере участь у заходах як об'єкт впливу. Роль ССМ у таких заходах, як правило, організаційна: надання приміщення, організація цільової аудиторії, технічне забезпечення. Оскільки в таких превентивних заходах можуть взяти участь не тільки члени організації, а й люди, зацікавлені обговорюваною тематикою, то такі спільні заходи, по-перше, корисні для обох сторін, по-друге, в їх організації задіяні обидві сторони.

Дещо інша модель взаємодії у спільних заходах спостерігається при роботі ССМ з дитячими громадськими організаціями і організаціями інвалідів. Ці організації є "споживачами" масових заходів: всю організаційну і змістовну роботу виконують працівники ССМ, а громадські організації "забезпечують аудиторію".

Деякі соціальні служби є ініціаторами створення дитячих громадських організацій, пропаганди їхньої діяльності, вирішення матеріальних і фінансових завдань. Інші репрезентують одну з дитячих організацій. Наприклад, Київська міська соціальна служба для молоді і СПОК, які у своїй спільній діяльності практично об'єдналися.

Третя модель взаємодії ССМ і громадських організацій у проведенні спільних масових заходів - взаємодія з благодійними фондами і профспілками. Громадські організації у цьому варіанті виступають організаторами або спонсорами, а центри забезпечують участь цільової аудиторії. Як правило, це благодійні спектаклі, новорічні ялинки, відвідування професійних культурно-масових заходів. За такої взаємодії ССМ забезпечують організаційно-технічний бік заходу: підбір учасників, транспорт, харчування та ін.

Модель взаємодії ССМ з молодіжними і культурологічними громадськими організаціями у проведенні заходів передбачає технічну допомогу з боку ССМ. Практично молодіжні організації самостійно організовують програму, самі визначають учасників масових заходів, а ССМ вирішує проблеми приміщення, устаткування, інші матеріальні питання. Як правило, це заходи культурно-розважального характеру, такі, як: "Любов з першого погляду", "КВК", "Що, де, коли?" та ін.

Кожна п'ята громадська організація взаємодіє з ССМ через взаємну зацікавленість в ефективності соціальної роботи, науково-методичних та інформаційних розробках. Громадські організації спеціалістів (центри планування сім'ї, організації по роботі з наркозалежними, релігійні організації та ін.) надають центрам соціальних служб для молоді методичну допомогу з проблем психології, юриспруденції, педагогіки, медичним та організаційним питанням. При цьому методична допомога здебільшого надається разом з консультуванням молоді за названими вище

напрямами на практиці. Спеціалісти працюють консультантами “телефонів довіри”, проводять тренінги, лекції, “круглі столи” з профілактики наркоманії, алкоголізму, захворювань, що передаються статевим шляхом, ВІЛ-захворювань, сексуального виховання. Реально такі громадські організації виступають волонтерами стосовно ССМ - спеціалістами високої кваліфікації, які забезпечують служби методиками проведення соціальної роботи.

У деяких ССМ за цією ж моделлю організована співпраця з жіночими організаціями. Більшість з них останнім часом отримали гранди від зарубіжних фірм на проведення навчальних програм для жінок з різних економічних проблем і, у першу чергу, з розвитку малого і середнього бізнесу. У такому разі ССМ співпрацюють за цією ж моделлю: жіноча організація надає методiku і, як правило, тренерів; центри беруть участь в реалізації конкретної програми і водночас використовують у своїй діяльності нові методики роботи.

Для дитячих, молодіжних організацій, організацій інвалідів центри виступають як донори методик з різних напрямів соціальної роботи.

14% громадських організацій зв'язують з центрами фінансові і матеріальні відносини: одним матеріально і фінансово допомагають центри, інші, навпаки – самі надають матеріальну допомогу центрам. До тих, кому допомагають центри, відносяться дитячі, молодіжні, культурологічні організації, організації по роботі з інвалідами. Серед тих, хто допомагає центрам матеріально і фінансово, - профспілкові, релігійні організації, благодійні фонди.

Кожна 10-та організація взаємодіє з ССМ з питань соціального, педагогічного, психологічного консультування. Тут теж спостерігається розподіл на донорів і реципієнтів. Члени одних організацій проводять консультування, інші - отримують консультації. Центри виступають посередниками між клієнтами і консультантами. Іноді працівники центрів самі виступають в якості консультантів, частіше у вирішенні соціально-педагогічних проблем.

Значимим мотивом взаємодії громадських організацій і соціальних служб для молоді є наявність єдиного об'єкта соціальної допомоги. Найчастіше це діти-сироти, діти-інваліди, багатодітні та неблагополучні сім'ї, інші групи ризику. Об'єднання зусиль у роботі з одним об'єктом дозволяє отримати ефективні результати.

Вищенаведене може призвести до невірної думки, що громадські організації поділяються на “корисні”, від яких центри соціальних служб отримують різноманітну допомогу, і “некорисні”, що виступають виключно клієнтами.

Цей висновок, безумовно, неправильний. По-перше, члени дитячих, молодіжних організацій, організацій інвалідів є прямим об'єктом роботи центрів соціальних служб для молоді, і факт їхнього існування дає можливість використовувати більш широкий спектр методик, орієнтованих не тільки на індивідуальну, а й групову роботу, економити зусилля на досягненні об'єкта, отримати зворотний зв'язок своєї роботи. По-друге, значна кількість волонтерів - безкоштовних помічників у соціальній роботі - представники дитячих, молодіжних, жіночих та інших громадських організацій.

За результатами дослідження взаємодії соціальних служб для молоді з громадськими організаціями досить часто ССМ виступають ініціаторами створення самих громадських організацій. Це, безсумнівно, виправдано, тому що наявність громадських організацій, які займаються соціальною роботою, дозволяє значно розширити спектр проблем, що потребують вирішення, і збільшити кількість клієнтів, котрі отримали ту чи іншу соціальну допомогу.

Діяльність соціальних служб для молоді перебуває на межі інтересів різних державних відомств і громадських структур. Щоб виявити думку керівників громадських організацій щодо спектра проблем, якими повинні займатися ССМ, не дублюючи інші відомства, до інструментарію опитування було закладено запитання “Як особисто Ви вважаєте, якою має бути діяльність ССМ, чим центр повинен займатися, щоб не дублювати діяльність інших відомств?”. Кожен п'ятий з опитаних не зміг дати відповідь на запитання. Це свідчить про некомпетентність значної частини лідерів громадських організацій у проблемах, якими займаються ССМ. Визначення напрямів з розвитку культури, освіти та інших, що відносяться до функцій інших відомств, підтверджують недостатню поінформованість значної частини лідерів громадських організацій.

Серед представників громадських організацій існує думка, що дублювання в діяльності різних державних структур у сфері соціальної роботи неминуче. 40% лідерів громадських організацій вважають, що соціальні служби для молоді повинні займатися соціально-психологічним, юридичним консультуванням молоді з метою оптимізації процесу адаптації до дорослого життя. Наприклад, соціально-психологічна робота з представниками груп ризику сьогодні фрагментарно входить до функцій різних відомств, але цілеспрямовано працювати у цьому напрямі могли б соціальні служби для молоді, об'єднуючи діяльність різних відомств.

20% лідерів вважають, що ССМ повинні здійснювати соціальне посередництво, координувати роботу різних державних і недержавних структур з надання соціальної допомоги молоді. У такому випадку передбачається, що всі необхідні види соціальної допомоги існують і доступні для молоді. Реальне становище дещо відрізняється. Такого висновку (про наявність двох організацій, які можуть надати соціальну допомогу молоді) можна дійти тільки стосовно проблем безробіття. Аналізуючи наявні форми соціальної роботи, виявлено, що серед комплексу проблем, пов'язаних із працевлаштуванням населення, вибором професії та роботою з безробітними, практично немає таких проблем, якими б опікувалися різні державні заклади. Якщо до цього додати, що з метою працевлаштування та вторинної зайнятості молоді більшістю соціальними службами для молоді розроблено та реалізуються 234 соціальних програм, то можна стверджувати, що вирішення проблеми профорієнтації, працевлаштування і безробіття організовано на достатньому рівні, матеріально і ресурсно забезпечене.

Активну роботу в цьому напрямі проводять центри зайнятості. При цьому їхній штат, яким передбачено наявність психологів, дозволяє виконувати не тільки профорієнтаційну, але й соціальну роботу. До компетенції Міністерства праці та соціальної політики України входить організація цієї роботи у своїх відомствах.

На нашу думку, соціальну роботу у сфері трудових стосунків потрібно не стільки розширювати, як поглиблювати. Зокрема, дуже важливим аспектом підтримки безробітних є соціальна робота з членами їхніх сімей, яка не проводиться і навіть не пропагується жодним відомством.

Соціальна робота з незахищеними верствами населення на державному рівні практично не проводиться. Деяку роботу з багатодітними, неповними сім'ями, сім'ями, в яких є інваліди, самотніми людьми проводять громадські організації. Проте вона, як і робота державних установ, зорієнтована на надання матеріальної допомоги. Тому соціальна робота з незахищеними або, як їх називають, малозабезпеченими верствами населення може стати об'єктом діяльності соціальних служб для молоді.

Значним резервом для соціальної роботи є кризові сім'ї. Об'єктами соціальної роботи повинні стати такі напрями, як вирішення суперечностей у стосунках між подружжям, конфліктні стосунки між батьками і дітьми, проблеми пристарілих членів сімей і пов'язані з цим проблеми таких сімей. Особливої уваги потребують сім'ї алкоголіків, наркоманів і хворих на СНІД, кризові сім'ї в широкому розумінні цього слова.

Для попередження дублювання у соціальній роботі, на думку представників громадських організацій, необхідно розглянути питання про створення муніципального (районного, міського, обласного) громадського центру, до якого увійшли б представники різних відомств і громадських організацій, які займаються різними аспектами соціальної роботи з молоддю. До такого центру необхідно, на погляд деяких респондентів, ввести представників виробництв, спонсорів, які можуть надавати матеріальну допомогу, допомагати із працевлаштуванням та ін.

Кожен десятий представник громадської організації вважає, що одним із головних напрямів роботи ССМ повинна бути організаційна і науково-методична підтримка громадських організацій, що займаються соціальною роботою з різними категоріями населення. ССМ могли б об'єднувати і координувати діяльність громадських організацій з аспектів соціальної роботи. В першу чергу, необхідно приділити увагу дитячим, молодіжним організаціям, а також групам взаємної підтримки.

Зарубіжний досвід показує, що більш вагомий соціальний ефект можуть досягти групи взаємної підтримки, наприклад об'єднання дітей, які мають психічно хворих батьків, ВІЛ-інфікованих, алкоголіків, наркоманів та ін. Проте, незважаючи, що це так звані самокеровані

групи, для ініціювання їхньої діяльності потрібен зовнішній стимулятор. Це підтверджує приклад існування організації анонімних алкоголіків і анонімних наркоманів, для забезпечення діяльності яких повсякчасно застосовуються відпрацьовані методики з організації груп, працюють кваліфіковані спеціалісти і застосовуються визначені стимули діяльності.

Щодо матеріального стимулювання і фінансування декотрі лідери громадських організацій вважають, що через ССМ можливе фінансування конкретних соціальних програм, які реалізують громадські організації, як, наприклад у багатьох країнах світу.

На думку респондентів і відповідно до спостереження дослідників громадські організації відчувають значний інформаційний голод: у них немає інформації про реальні проблеми дітей та молоді, вони не знають про наявний досвід вирішення деяких соціальних проблем окремих категорій населення, не орієнтуються в тому, хто, з якої проблеми може надати допомогу їх громадській організації. Необхідність вирішення цієї проблеми потребує розробку і реалізацію системи інформаційного забезпечення організацій, що займаються соціальною роботою (як державних, так і громадських), періодичною якісною інформацією відповідного напрямку. При достатній технічній забезпеченості громадських організацій це може бути електронний варіант розповсюдження інформації (дискети, електронна пошта, Інтернет).

Деякі лідери громадських організацій вважають, що ССМ повинні бути повноправним представником громадських організацій в органах влади, що дозволить їм у будь-який спосіб відстоювати свої права і вирішувати проблеми.

Існує багато думок щодо об'єкта соціальної роботи ССМ. Значна частина респондентів вважає, що головною незаповненою, з погляду соціальної роботи, нішею є вікова група населення старше 18 років. У віковій групі до 18 років дітям-інвалідам, дітям-сиротам та іншим категоріям об'єктів соціальної роботи приділяють увагу установи системи освіти, відділи у справах сім'ї та молоді. Молодь, яка досягла 18-річного віку, практично залишається беззахисною. Найбільш яскраво це проявляється стосовно дітей-сиріт. До закінчення школи-інтернату або дитячого будинку (16-17 років) дитина перебуває під опікою держави. Із закінченням інтернату і досягненням повноліття молода людина надана сама собі. Соціальні сироти, батьки яких позбавлені батьківських прав, повинні повертатися до асоціальних сімей, тому що іншого місця проживання у них немає. Такі ж ситуації і в інших групах ризику, де із досягненням повноліття вони перестають бути об'єктом уваги з боку держави. Саме в цей момент, на думку значної частини лідерів громадських організацій, ними повинен зайнятися центр соціальних служб для молоді.

Отже, можна дійти таких висновків.

1. Громадські організації нечітко уявляють, чим повинні займатися соціальні служби для молоді, що є наслідком недостатньої роз'яснювальної роботи з боку ССМ і ускладнює їх взаємодію.
2. Громадські організації відкриті до співпраці, готові використовувати методику, необхідну інформацію, вчитися у ССМ (тому, що більше це немає де зробити) і розширювати свою діяльність у соціальному напрямі.
3. Виявлено беззахисність громадських організацій соціального спрямування перед бюрократичною структурою держави. Більшість громадських організацій готові передати ССМ (хоча функціонально це завдання управління у справах сім'ї та молоді) функції представників громадських організацій у державній системі, а також функції захисників прав громадських організацій.
4. На муніципальному рівні соціальна робота проводиться різними організаціями і відомствами не скоординовано. Для координації діяльності у реалізації соціальної роботи необхідно створити центр або координаційний комітет при органах місцевої виконавчої влади.
5. ССМ мають можливість забезпечувати методичними й інформаційними матеріалами реалізацію різних напрямів соціальної роботи громадських організацій і державних відомств.

6. Особливу увагу у роботі з громадськими організаціями ССМ слід приділити стимулюванню і організаційній допомозі у створенні груп взаємно підтримки.
7. Необхідно через систему ССМ фінансувати конкретні соціальні програми недержавних організацій соціальної орієнтації.

Громадські організації достатньо високо оцінюють діяльність місцевих соціальних служб для молоді. 23% респондентів вважають, що “ССМ повністю виконують завдання, які перед ними поставлені”, 54% - “працівники ССМ багато роблять, але їхні можливості обмежені”, 3% - “ССМ намагаються щось зробити, але ця робота істотно не змінює становище молоді та інших груп населення”. Тільки один респондент вважає, що “центр існує формально, про його діяльність нікому невідомо”. 19% респондентів вибрали свій варіант відповіді, основний зміст яких зводиться до проблем фінансування. Одна з відповідей звучить так: “ССМ існує, але чи потрібно це уряду, державі?”.

Досить висока оцінка роботи центрів, очевидно, визначається кваліфікацією їхніх працівників і ставленням до роботи, яку вони виконують. 71% представників громадських організацій вважають, що “колектив служби складається з працівників, які мають необхідну кваліфікацію”. 7% респондентів відповіли, що “в ССМ зібралися відповідальні працівники, але їхньої кваліфікації недостатньо”. 8% - не змогли визначити кваліфікацію працівників ССМ. Ніхто не вибрав варіант відповіді: “вважаю, що рівень підготовки працівників ССМ не відповідає вимогам”.

Така висока оцінка персоналу свідчить не тільки про позитивні характеристики працівників ССМ, а й про низьку компетенцію лідерів громадських організацій щодо того, якою повинна бути кваліфікація працівників центрів.

Аналізуючи участь волонтерів - членів громадських організацій у соціальній роботі з молоддю, можна дійти висновку, що вони, безперечно, мають великий потенціал. Реально кожна група громадських організацій має свій специфічний об'єкт соціальної допомоги і свої форми роботи з ними. Враховуючи, що соціальна допомога членам громадських організацій здійснюється на волонтерських засадах, вона надається безкоштовно, що дуже важливо в умовах економічної кризи. З іншого боку, участь самої молоді у діяльності громадських організацій є незаперечним виховним фактором для кожного члена організації.

На сьогодні великою проблемою у соціальній роботі громадських організацій є їх невелика кількість і нечисленність. Тому, сприяючи розвитку громадських організацій, допомагаючи їх організаційному і структурному становленню, держава водночас сприяє розвитку соціальної роботи з молоддю.

4. З іст орії виникнення т а поширення волонтерського руху у сист емі ССМ м. Києва.

Волонтерський рух у системі ССМ м. Києва було започатковано ще у 1992 році, коли почала працювати програма для дітей-інвалідів “Разом заради розвитку”. Категорія таких дітей досить ізольована від решти громади. Ця ізоляція виникає з обох сторін: з одного боку, досить часто люди уникають спілкування з такими дітьми з власної ініціативи, а з іншого - такі сім'ї не хочуть виставляти свої проблеми і обговорювати їх з іншими.

Розпочата волонтерська робота з дітьми - інвалідами мала не прогнозоване продовження - члени недержавних громадських організацій (НДО) почали запрошувати дітей з інтернатів до себе на спільні заходи, ігри і навіть у походи. Результатом цієї діяльності стало створення НДО серед дітей-інвалідів, розробка та впровадження нових програм, які були необхідні для таких дітей. Серед них: “Книжки для дітей-інвалідів”, “Друзі по телефону”, “Ігротеки для дітей-інвалідів”. На сьогодні це вже не програми, а спеціалізовані соціально-реабілітаційні центри, які об'єднують не тільки дітей-інвалідів та їх батьків, але й велику кількість волонтерів, які стали добрими друзями та помічниками.

Волонтери відчули досить рівне та доброзичливе ставлення до себе. Як правило, той факт, що волонтер добровільний помічник і працює без оплати, викликало певну повагу тих, кому надавалася соціальна допомога.

Наступним проектом, який суттєво розширив лави волонтерів, став у 1996 році проект “Діти вулиці”. Його впровадження було досить складним: ще й досі залишається багато в чому упереджено-осудливе ставлення до брудних дітей, їх досить небезпечної і кримінальної поведінки, до тих, хто нюхає клей та здійснює крадіжки. У цій ситуації до роботи залучалися молоді люди, які досягли повноліття, мали власну позицію, чий сім’ї дали згоду на їхню участь у роботі. Мотивацією для таких волонтерів було прагнення до романтики, бажання власного випробування. Хоча при такій діяльності є важливою психологічна реабілітація, особливо, коли в долі конкретної дитини неможливо нічого змінити чи суттєво покращити її стан.

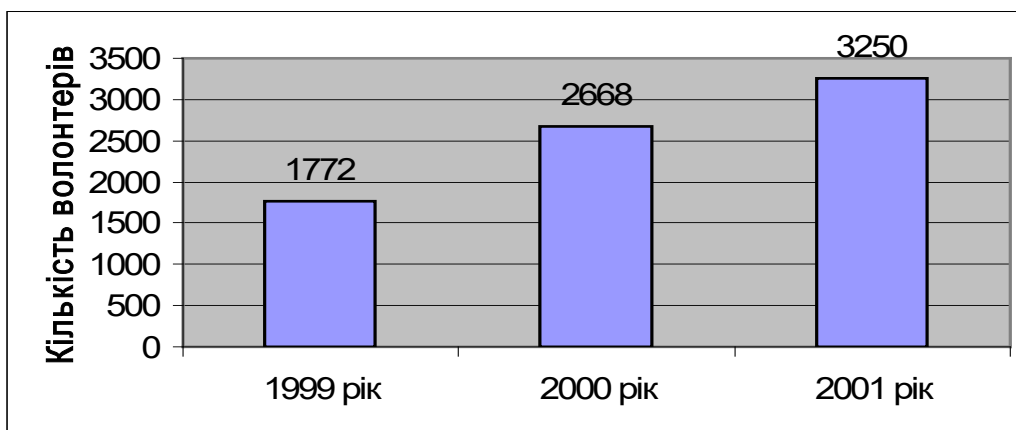
З розвитком мережі соціальних служб для молоді у районах міста набув свого розвитку і волонтерський рух. На сьогодні у соціальних службах міста працює близько 4 тис. волонтерів більш ніж за 50-ма програмами. Слід зазначити, що волонтери бувають і з числа тих, хто сам потребує певної допомоги. Згодом, саме такі волонтери стали працювати за методикою “рівний-рівному”, допомагаючи своїм друзям чи однокласникам.

5. 3 досвіду роботи и ССМ м. Києва: досягнення; проблеми.

Порівнюючи участь волонтерів у роботі центрів соціальних служб м. Києва з 1999 по 2001 рр., можна стверджувати, що їх кількість невідмінно зростає. На діаграмі № 3 це чітко позначено:

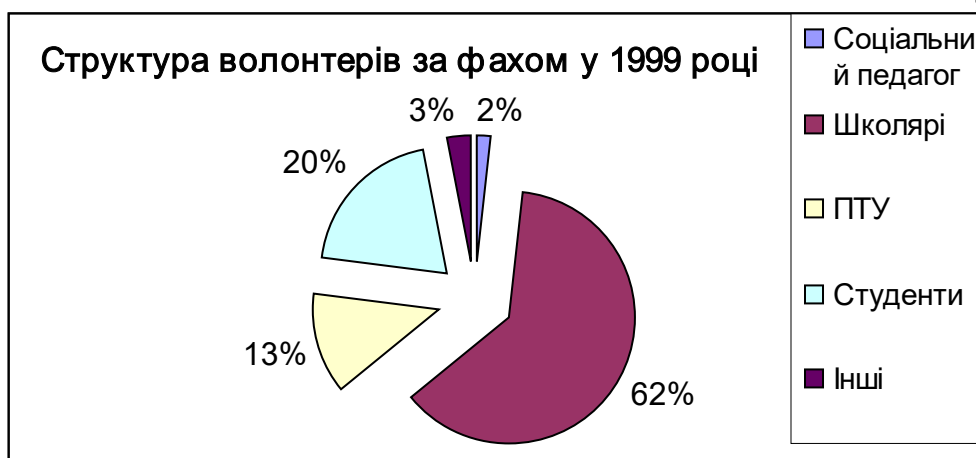
Діаграма № 1

Кількість волонтерів, які працювали в РССМ з 1999 по 2001 рр.

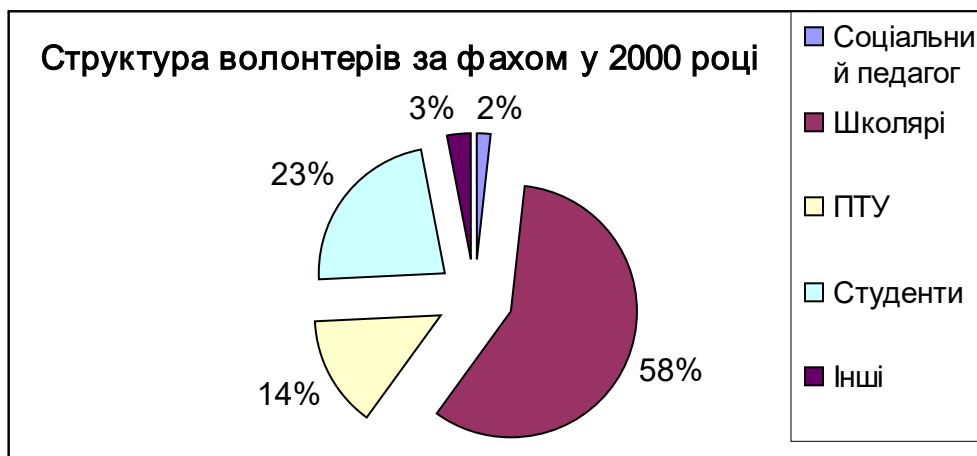

Більше половини волонтерів - жінки. Основну масу волонтерів як у 1999 р. (61,5%), так і у 2000 - 2001 р. (57,2%) становлять школярі. Друге місце посідають студенти вузів (20-23%), третє - учні середніх професійних закладів (13-14%). Структуру волонтерів за фахом позначено на діаграмах 4-5, а визначення по колишніх районних ССМ - у таблицях 3-4.

Діаграма 4.

Діаграма 5.

Таблиця 3.
Структура волонтерів за фахом у колишніх районних ССМ м. Києва у 1999 році.

	Соціальний педагог	Психолог	Юрист	Соціолог	Медик	Педагог	Школярі	ПТУ	Студенти	Безробітні	Військові
Ватутінська			1				32		3		
Дарницька	3	1	1		1	12	29	14	10	1	
Дніпровська							20		10		
Жовтнева							191	39	117		
Залізнична							10	10	20		
Ленінградська							130	50	38	4	
Мінська							115		15		
Московська	10		1			2	66	6	27		12
Печерська							25		15		
Подільська							70	30			
Радянська	14	2	2		1	4	75	16	20	3	3
Старокиївська							35	5	10		
Харківська							60	12	6		
Шевченківська							179	31	40		
Всього	27	3	5	0	2	18	1037	213	331	8	15

Таблиця 4.

Структура волонтерів за фахом у колишніх районних ССМ м. Києва у 2000 році.

	Соціальний педагог	Психолог	Юрист	Соціолог	Медики	Педагог	Школярі	ПТУ	Студенти	Безробітні	Військові
Ватутінська						1	83	1	1		
Дарницька	4	1	1		1	10	64	13	10	8	
Дніпровська							20	10			
Жовтнева							254	91	274		
Залізнична							5	10	55		
Ленінградська	2						188	52	34	5	
Мінська							120		40		
Московська	17	6	4		1	3	148	12	45		15
Печерська							25	20			
Подільська							100	50			
Радянська	22	2	1	4	1	6	87	11	31		4
Старокиївська							58	14	27		
Харківська							73	14	10	2	1
Шевченківська							250	61	50		
Всього	45	9	6	4	3	20	1475	359	577	15	20

Цікаво, що частка інших категорій волонтерів залишається незначною. І за прогнозами експертів може бути такою ще на протязі 5-10 років. Це можна пояснити важким економічним становищем населення нашої країни, коли люди не можуть собі дозволити благодійну діяльність через брак часу та грошей. Хоча потреба у професійному волонтері залишається дуже актуальною, оскільки більшість волонтерів не має середньої освіти (відповідно по роках - 64,3% та 53,7%); а 21,6% (1999 р.) та 28,2% (2000 р.) мають тільки середню освіту.

Звичайно, за такого низького показника рівня освіти, важко залучати добровольців до самостійної реалізації програми соціального напрямку, їх необхідно досить довго навчати.

Кількість волонтерів, що пройшли ту чи іншу форму навчання у порівнянні з 1999 р. збільшилася на 43,9%. Найпоширенішою формою підготовки на протязі трьох років було навчання у міській та районних школах волонтерів. У колишній Дарницькій ССМ при “Школі волонтера” протягом 2000 року працювала “Школа педагогічної майстерності” для залучених спеціалістів.

У більшості районних ССМ щотижня проводилися навчальні курси підвищення майстерності для всіх категорій спеціалістів та волонтерів, задіяних у реалізації соціальних програм та проектів.

При проведенні навчання волонтерів було виділено такі головні напрямки:

- соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.

Навчання проводилося за наступними темами:

- робота з молоддю та підлітками, що знаходяться у кризовому стані;
 - робота з молоддю, схильною до антигромадської поведінки;
 - підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді;
 - профілактика вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин;
 - профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом та СНІД;
 - соціальна підтримка дітей та молоді, що проводять більшість часу на вулиці, або проживають у кризових сім'ях;
- *соціальна опіка т а соціальний захист діт ей, які маю т ь функціональні обмеж ення, сиріт т а діт ей з багат одіт них родин.*

Робота з такими категоріями вимагає особливого підходу, певних навичок, тому участь у навчанні є необхідною вимогою до волонтерів, які мають бажання займатися саме такою допомогою.

Навчання проводилося за наступними темами:

- соціальна допомога дітям-інвалідам та їх батькам;
 - робота з групами кризових дітей;
 - підтримка та розвиток творчих здібностей молодих інвалідів та їх адаптація до соціуму;
 - “Книжки для дітей-інвалідів”;
 - “Школа підготовки Діда Мороза”;
- *соціальний розвит ок молоді т а її інт еграція у суспільст во.*

Таке навчання має на меті забезпечити теоретичну і практичну підготовку волонтерів до роботи за соціальними програмами.

Навчання проводилося за наступними темами:

- формування інтересів, потреб, цінностей та пріоритетів життя;
- сприяння саморозвитку;
- розвиток та підтримка творчого потенціалу дітей та молоді;
- формування світогляду молоді людини засобами соціальної реклами;
- розвиток лідерських навичок;
- інформаційна робота;

Навчання у “Школі волонтера” містить у собі три послідовні етапи, в межах якого поєднано теоретичну та практичну участь волонтерів. Подання матеріалу базується на набутому практичному досвіді волонтера та залежно від його очікувань щодо подальшої роботи.

Перший ет ап присвячено самоаналізу та самовизначенню волонтерів та має загальну назву “Пізнання себе”.

Протягом цього періоду працюють сектори, у роботі яких кожен учасник візьме участь:

- сектор загальної інформації про волонтерську діяльність і “Школу волонтерів”;
- сектор самоаналізу;
- сектор розвитку власних знань та умінь;
- сектор соціальних та волонтерських програм;
- сектор самовизначення;

Діяльність секторів розпочинається з проведення тестувань здібностей, якостей та інтересів слухачів; визначаються їх власні очікування від участі у волонтерському русі. Робота секторів націлена на поглиблення знань кожного з учасників щодо тематики, методів, понять волонтерської роботи з різними категоріями населення.

Загальною метою першого етапу є надання інформації та знаходження відповідей на запитання, що становить базову мотивацію діяльності волонтера; допомогти йому визначити свої функції, права та обов'язки.

Оскільки шлях самовизначення складний та поступовий, важливо, що такі заняття у соціальних службах для молоді проводять досвідчені та уважні психологи, соціальні педагоги та фахівці із соціальної роботи.

Саме у цей період навчання більшість волонтерів визначається, за яким напрямком буде працювати, знайомиться з соціальними працівниками, що саме таку роботу виконують та дістає перший необхідний досвід.

Другий етап має назву “Формування загальних знань, вмінь та набуття необхідних навичок”.

Цей етап присвячений набуттю корисних теоретичних та практичних вмінь, навичок та отримання інформації, якими необхідно володіти волонтерів для організації своєї успішної діяльності.

Під час цього етапу учасники дістають загальну інформацію щодо проблем, пов'язаних із вживанням алкоголю, наркотиків; щодо захворювань, що передаються статевим шляхом та профілактики ВІЛ/СНІД; про засоби контрацепції; про особливості психології цільових груп молоді; про основи психологічного консультування, про правові аспекти волонтерської роботи.

Волонтери, які будуть працювати за програмами опіки проходять практичні навчання у НДО, наприклад в “Джерелах”, де мають змогу набути навичок з дітьми-інвалідами з інтелектуальною недостатністю.

А волонтери, які будуть працювати за програмами профілактики набувають досвіду у Кризових центрах, які працюють з “дітьми вулиці”. Фахівці навчають їх проведенню інтерв'ювання вуличних дітей; правильній поведінці з кризовими категоріями молоді (наприклад, наркоманами) тощо.

Відомо, що така робота є складна, тому не всі волонтери по закінченні навчання можуть працювати самостійно. Тільки найбільш наполегливі слухачі мають можливість отримати звання волонтера-інструктора з певних знань, набутих у “Школі волонтера”, та передавати їх іншим.

Саме другий етап навчання гармонійно поєднує у собі теорію та практику.

Третій етап розрахований на волонтерів, які вже мають навички практичної діяльності, добре ознайомлені з соціальними програмами. Він має назву “Формування спец-знань, вмінь, навичок”.

Такий етап присвячений знайомству з принципами комунікативного спілкування, вивченню елементів психологічного самозахисту волонтерів, проведенню тренінгів з саморегуляції, спілкування, вирішення та уникнення конфліктів, отримання навичок встановлення контакту та проведення інтерв'ю, а також питанню, як реалізувати на майбутнє отримані знання та навички у межах діяльності волонтера.

У формі рольових ігор і шляхом обміну досвідом дається інформація про існуючі молодіжні групи ризику, про форми та стратегію роботи з ними, наприклад за методикою “рівний-рівному”.

Важливо зазначити, що саме на третьому етапі окремі практичні заняття присвячуються специфіці роботи з дітьми-інвалідами, сиротами, “дітьми вулиці”, наркозалежними, тобто проводиться вузька спеціалізація волонтерів, які вже працювали з такими категоріями молоді. На таких заняттях волонтери отримують необхідну інформацію про сферу діяльності, місця роботи та конкретні номери телефонів фахівців, що можуть надати допомогу у вирішенні питань, що

потребують втручання досвідчених спеціалістів (психолога, юриста, лікаря тощо), та безпосередньо його клієнта у тому разі, коли компетентності волонтера уже замало.

Кінцевим завданням третього курсу є робота з моделювання своєї подальшої діяльності в якості волонтера для кожного із слухачів “Школи волонтера”. По його закінченні волонтери складають індивідуальні робочі плани, визначаються з якою групою чи категорією молоді будуть працювати у майбутньому. Саме так підвищило свою кваліфікацію 65-67% бажаючих.

На кінець 2001 року Соціальні служби для молоді м. Києва проводили навчання в “Школі волонтера” за наступними програмами:

1. Реалізація спільного проекту КМДА з представництвом ЮНІСЕФ в Україні “Молодіжний інформаційний центр”.

2. Організація роботи телефону довіри по наданню інформаційно-консультативної допомоги молоді “Молодь для молоді”.

3. Реалізація спільного проекту ССМ м. Києва та представництва ЮНІСЕФ в Україні, “Зменшення шкоди серед осіб, що вживають наркотики ін’єкційним шляхом”.

4. Реалізація спільного проекту ССМ м. Києва та представництва ЮНІСЕФ в Україні, “Діти вулиці”.

5. Організація діяльності Центру самопомоги ВІЛ-інфікованим “Ми з вами”.

6. Організація роботи соціально-реабілітаційних центрів для молоді, хворих на ДЦП “Ігротеки для дітей-інвалідів”.

7. Організація добровільної допомоги молоді, що має функціональні обмеження “Юнацька волонтерська служба “Разом заради розвитку”.

8. Організація роботи аматорського літературного клубу молодих інвалідів, видання журналу молодих інвалідів “ДЖИН”.

9. Організація добровільної допомоги на дому молодим інвалідам “Книжки для інвалідів”.

10. Організація добровільної допомоги та взаємодопомоги молоді, що має функціональні обмеження “Друзі по телефону”.

11. Організація добровільної допомоги по соціальній реабілітації молоді, що має фізичні та психічні вади.

12. Реалізація спільного проекту КМДА та представництва ЮНІСЕФ в Україні “Молодіжні клуби-кафе”.

13. Сприяння діяльності центру розвитку творчості Співки дитячих та юнацьких організацій м. Києва.

14. Організація роботи дитячих та молодіжних наметових таборів.

15. Організація соціальної роботи на вулиці “Вуличне консультування”, “Ігротеки на вулицях”.

16. Сприяння підвищенню правової культури молодих виборців.

17. Організація відпочинку та змістовного дозвілля молоді.

18. Сприяння діяльності волонтерських загонів соціальної спрямованості “Діди Морози - волонтери на вулицях міста”.

Але, на жаль, як показав аналіз стажу волонтерів у РССМ, кількість досвідчених волонтерів, зі стажем більше року, дуже мала і становить менше 10% від загальної кількості. Можливо, що набувши певних знань та досвіду роботи, певна кількість молодих людей переходить працювати у НДО, де їхня діяльність більш конкретна. Опитування, які були проведені у ГО “Гурт”, “Джерела” показали, що такі волонтери менше залучаються до проведення та участі у масових заходах та виконання поточної роботи, яка мало пов’язана з тими навичками, яких вони набули в ході навчання. Крім того, громадські організації готують до 25% волонтерів, які у майбутньому працюють за соціальними програмами, делегованими від ССМ.

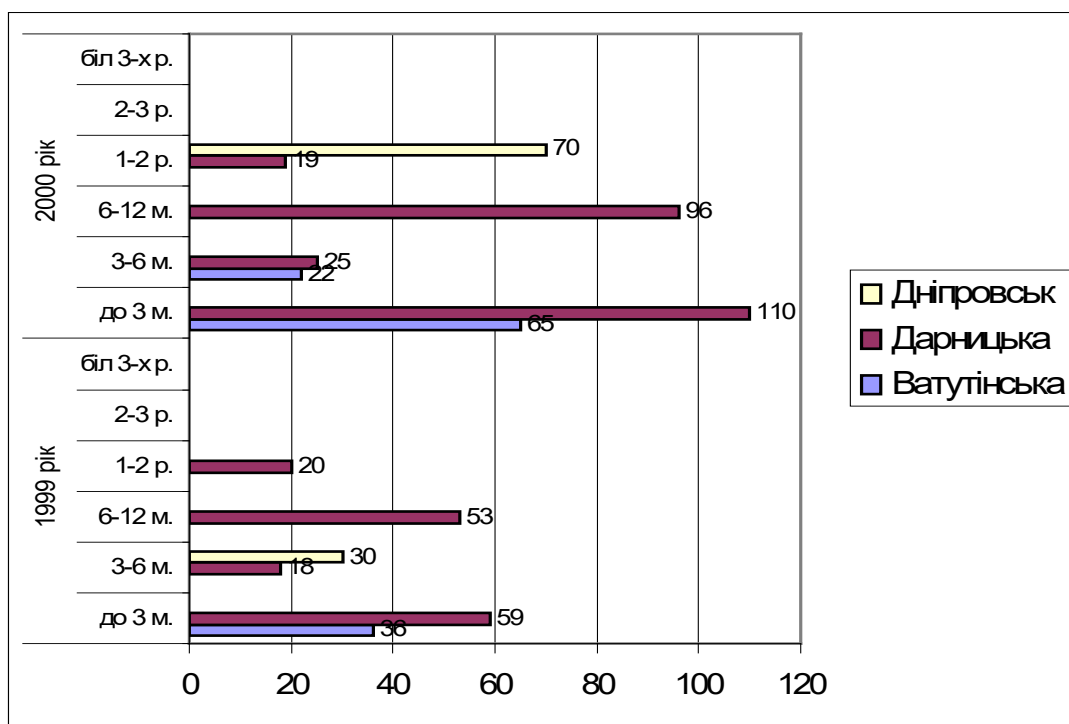
Висока плінність волонтерів також пов'язана з факторами, коли необхідно поєднувати навчання у школі з роботою у ССМ. Стаж роботи волонтерів у системі ССМ можна побачити у таблиці 5 та на діаграмах 6-10.

Таблиця 5.

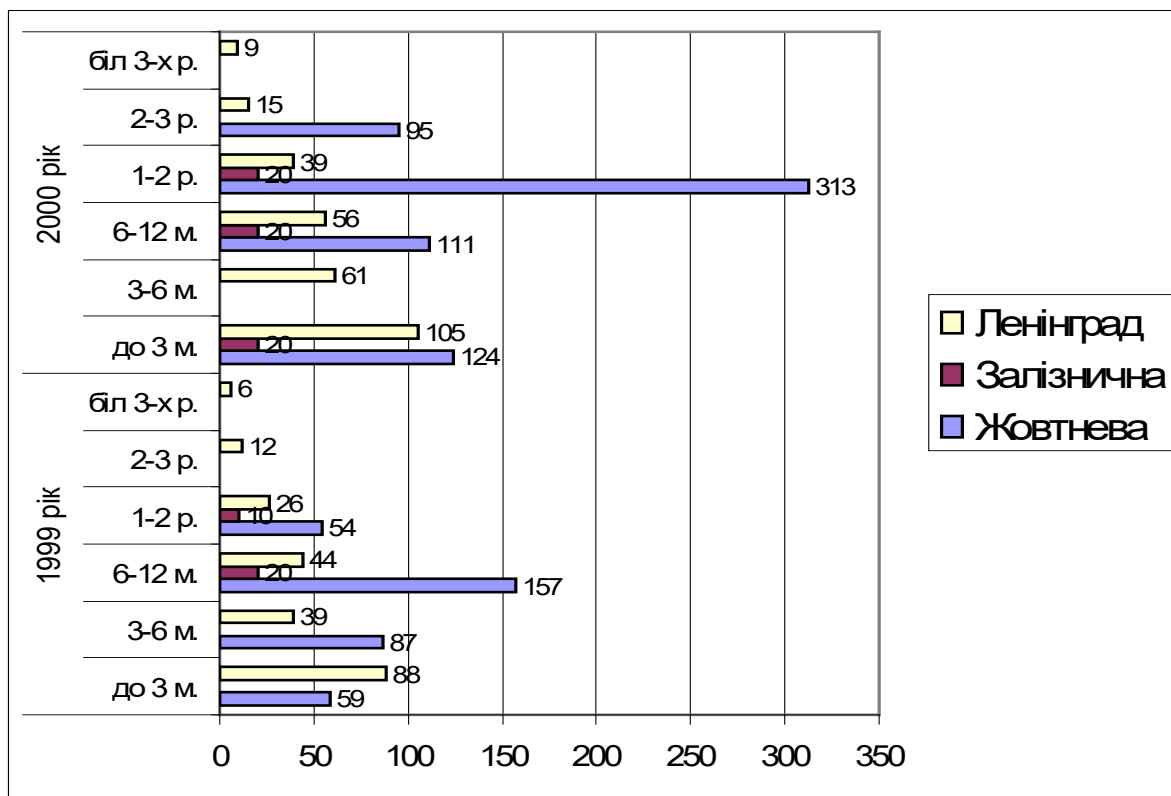
Ст аж робот и волонтерів у сист емі ССМ з 1999 по 2000 рр.

РССМ	1999 рік						2000 рік					
	до 3 м.	3-6 м.	6-12 м.	1-2 р.	2-3 р.	біл 3-х р.	до 3 м.	3-6 м.	6-12 м.	1-2 р.	2-3 р.	біл 3-х р.
Ватутінська	36						65	22				
Дарницька	59	18	53	20			110	25	96	19		
Дніпровська		30								70		
Жовтнева	59	87	157	54			124		111	313	95	
Залізнична			20	10			20		20	20		
Ленінградська	88	39	44	26	12	6	105	61	56	39	15	9
Мінська	25	15	12	28	15		8	16	24	40	68	4
Московська	65	20	22	18			128	63	28	38		
Печерська	5	12	18	5			7	17	18	3		
Подільська			2	2	1	2			3	2	1	2
Радянська	45	25	12	73			47	33	25	75		
Старокиївська	35	15					25	45	20	10		
Харківська	6	2	35	21	9	5	5	2	41	35	12	5
Шевченківська	38	19	160	130	3		54	34	90	180	3	

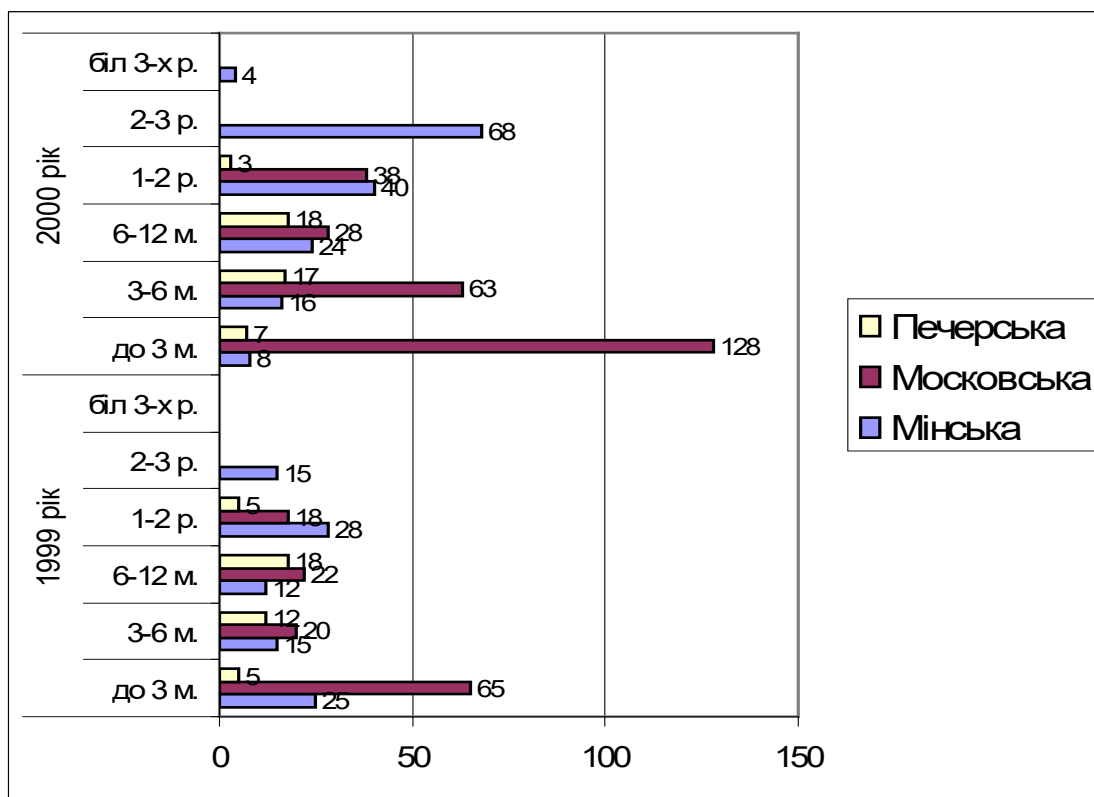
Діаграма 6.

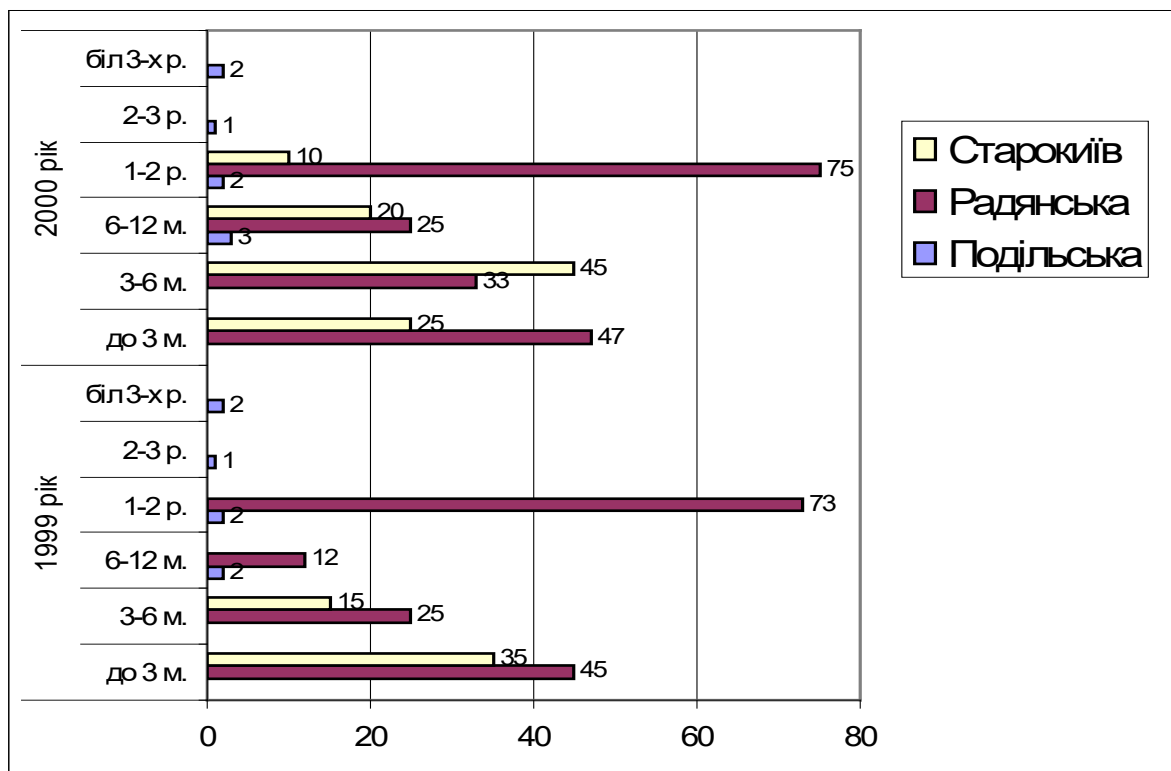
Діаграма 7.

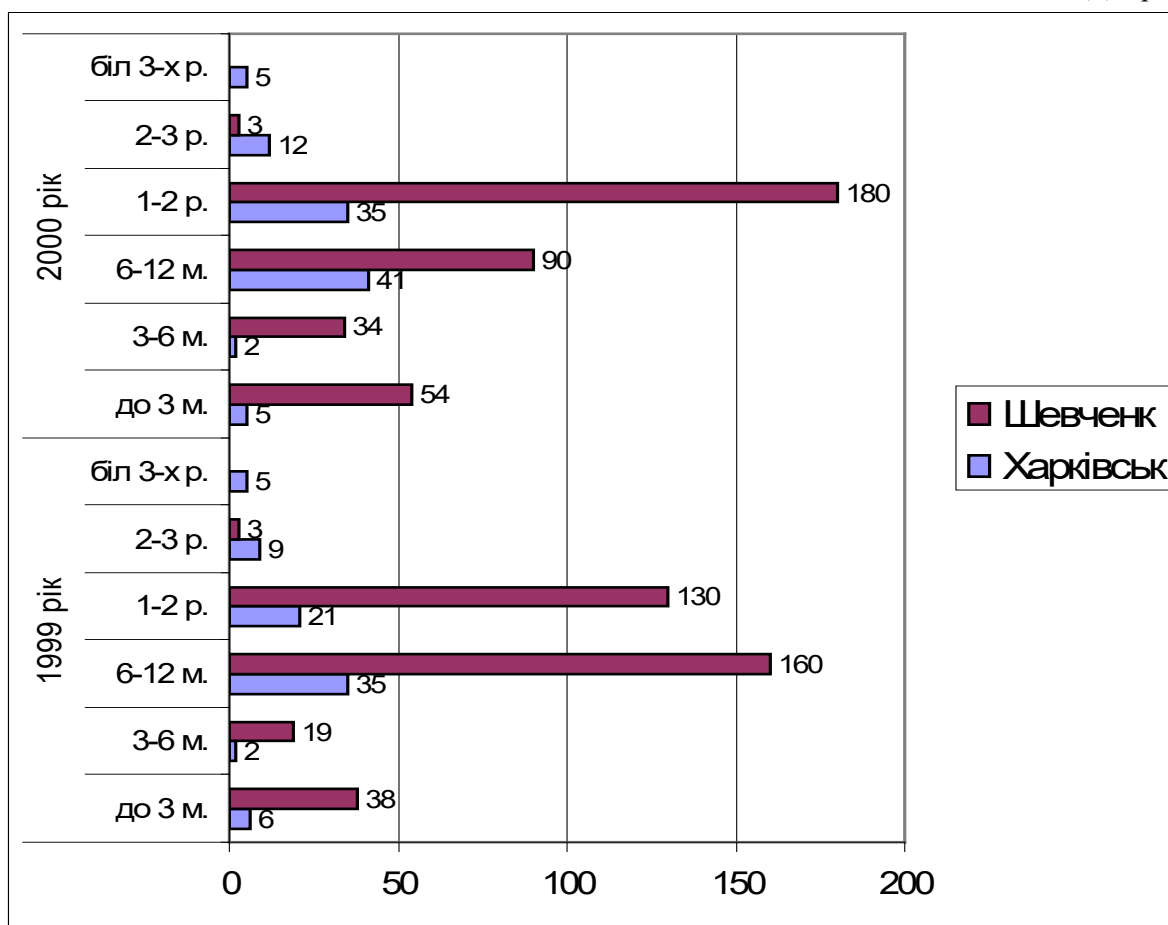
Діаграма 8.

Діаграма 9.

Діаграма 10.

Згідно діаграм, волонтери, що працювали у ССМ не більше трьох місяців, становили протягом двох років 21-27%. Хоча, важливо зазначити, що у 2001 р. у 1,8 рази виросла частка волонтерів, які займаються волонтерською діяльністю 1-2 роки. В першу чергу це можна пояснити розширенням підтримки самих волонтерів.

ССМ таку роботу проводила різними шляхами. Найпоширенішими формами заохочення були наступні заходи: організація вечорів відпочинку; клубів-кафе та молодіжних клубів; концертів за участю популярних у молодіжному середовищі артистів та рок-груп; оздоровлення у наметових таборах “Витоки”, участь у зборі-поході “Козацькими шляхами”; різноманітні спортивні змагання.

ССМ мали можливість забезпечувати волонтерів проїзними квитками, а Шевченківська ССМ ще й телефонними картками; проводилося нагородження грамотами та подарунками; надавалося сприяння при вступі у навчальні заходи, які були пов’язані із соціальною роботою; волонтерів навчали працювати на комп’ютерах, створювати інформаційні матеріали для ЗМІ.

За думкою експертів, волонтерів можна поділити на кілька категорій:

1 кат егорія - новачки, які приймають участь у акціях та виконують допоміжну роботу;

2 кат егорія - волонтери, які вже закінчили навчання у “Школі волонтера” і можуть самостійно працювати за програмами ССМ;

3 кат егорія - волонтери, які стали лідерами і можуть самостійно залучати волонтерів і проводити їх навчання. Саме таких волонтерів залучають, як спеціалістів, за програмою чи проектом і такий спеціаліст за свою роботу починає одержувати платню.

Головним досягненням волонтерського руху у м. Києві, на думку наших експертів (із числа працівників ССМ), були кількісні зрушення: створення волонтерської команди (Старокиївський р-н), збільшення кількості волонтерів, які працювали протягом трьох років (Мінський р-н), формування загонів волонтерів у школах (Ватутінський р-н), створення комітету дитячих та молодіжних громадських організацій, створення клубу волонтерів (Московський р-н), створення багаторівневої “Школи волонтера”, яка протягом 1999-2001 рр. проводила навчання для всіх 3 категорій волонтерів, саме при ній працювала єдина у м. Києві “Школа педагогічної майстерності”, де всі штатні та залучені спеціалісти мали можливість піднімати свій професійний рівень (Дарницький р-н), організація “Школи лідера” при студентській ССМ НТУУ “КПІ”, у якій на протязі 1999-2000 рр. пройшли підготовку більше 100 студентів, майбутніх соціальних працівників та соціологів.

Слід зазначити, що у всіх районних ССМ збільшилася частка волонтерів, які спеціалізуються в роботі з групами ризику чи групами інвалідів, що є позитивною тенденцією у популяризації соціальної роботи в цілому. Адже, у більшості випадків, такі люди залишені сам на сам зі своїми проблемами, тому психологічно підірвані і соціально незахищені.

В той же час, розвиток волонтерського руху стримують різні фактори: недостатнє матеріальне чи моральне заохочення; більше того, бувають випадки, коли за однакову форму діяльності залучений спеціаліст одержує заробітну платню, а волонтер - ні, що призводить до конфліктів. (Наприклад, робота з “дітьми вулиці” чи підготовка та проведення ігротек, виготовлення інформаційних матеріалів). Через фінансові труднощі обмежуються можливості оздоровлення волонтерів. Складність організації роботи волонтерів полягає і в тому, що основна їх маса - школярі та студенти, які мають обмежений вільний час, не завжди дітям 11-14 років батьки дозволяють самостійно їздити по місту на певні акції чи з разовим дорученням.

Крім того, існують і проблеми взаєморозуміння між керівниками волонтерської групи та її членами. Підлітки не завжди можуть працювати з будь-яким працівником ССМ, частіше орієнтуються на певну особу. У випадку звільнення чи переходу такого лідера на іншу роботу, більшість волонтерів залишає програму, особливо це складно при роботі з дітьми-інвалідами, які привикають до певних людей і дуже важко адаптуються до інших волонтерів, а бувають випадки, коли взагалі їх не приймають. Така проблема виникає і у випадку роботи з кризовими категоріями підлітків та “дітьми вулиці”.

В той же час, є значна кількість волонтерів, які переходять з однієї програми на іншу, не можуть знайти собі роботи до душі. Їх важко залучати до постійної роботи у зв’язку з низькою

самодисципліною, небажанням навчатися. Як правило, такі волонтери самі із кризових категорій і їм необхідно надавати психологічну чи педагогічну допомогу. Для них робота в ССМ не тільки бажання самоутвердитися серед однолітків, але й можливість мати місце, де тобі раді і можуть допомогти. Часто власні проблеми вони вирішують у ССМ, тому неможливо відвертати таких дітей від місця, де їм реально допомагають. За думкою експертів, таких дітей - волонтерів до 30% у кожній ССМ.

6. Механізм залучення молоді до активних дій та волонтерського руху в ССМ КМДА та РССМ м. Києва

Аналізуючи досвід роботи у ССМ м. Києва на протязі 3 останніх років, можна стверджувати, що сформовано механізм залучення дітей та молоді до участі у волонтерському русі. Цей механізм можна умовно поділити на три частини:

1 частина: участь дітей та молоді м. Києва у зборі-поході “Козацькими шляхами” та у літньому наметовому таборі “Витоки”;

2 частина: співпраця та делегування соціальних програм молодіжним та дитячим НГО;

3 частина: організація роботи з волонтерами в ССМ шляхом залучення до роботи за програмами та до спеціалізованих ССМ.

6.1. Участь дітей та молоді м. Києва у зборі-поході “Козацькими шляхами” та у літньому наметовому таборі “Витоки”.

На протязі 3 років збір-похід “Козацькими шляхами” проходить під гаслом “Молодь за здоровий спосіб життя”. Його учасники: волонтери та працівники ССМ, члени дитячих та молодіжних НДО, майбутні волонтери - діти та вчителі середніх шкіл м. Києва. Головна мета такого збору - зібрати всіх, хто працює за соціальними програмами та надає соціальну допомогу різним категоріям людей нашого міста. Спілкуючись кілька днів, такі волонтери дістають стимул для подальшої роботи, адже вони мають можливість побачити таких же волонтерів, знайти собі друзів, відпочити, дізнатися про те, як працюють в інших ССМ. Тобто, сам збір-похід, це те місце, де велика кількість людей має можливість поділитися досвідом та розширити свої знання стосовно соціальної дії на майбутнє, підвести підсумки роботи волонтерських загонів за рік. Для молодих лідерів у рамках збору діє школа волонтерів, де вони отримують навички роботи з дітьми вулиці, кризовими категоріями молоді, а під час дискусій мають змогу виробити певну технологію роботи на майбутнє.

Цікаво проаналізувати склад учасників збору-походу на протязі 3 років. Так, у 1999 році віковий склад учасників був більш однорідним: 42% учасників мали вік 14-15 років. У 2001 р. переважним був вік 16-17 років (31%), тобто волонтери подорослішали, що для активізації волонтерського руху дуже важливо. Адже дорослий волонтер може виконувати більш відповідальну роботу, активніше себе проявляти. Необхідно враховувати, що саме у цьому віці виростає потреба в самореалізації, вплив батьків уже не має колишнього значення, а ось стосунки з однолітками переходять на перше місце. Стає важливим лідерство, думка ровесників та старших друзів стосовно цінностей життя, способу та можливості себе проявити.

Цікавою є інформація, як діти стали учасниками збору-походу на протязі 1999-2001 років:

Таблиця 6.

“Як, в основному, діти стали учасниками збору-походу”:

№ п/п		1999 р., %	2001 р., %
1.	Ти представляєш НДО	47	24
2.	Ти волонтер одного із центрів ССМ	21	23
3.	Ти береш участь у роботі однієї із соціальних програм центру ССМ	8	7
4.	Ти береш участь у роботі однієї із соціальних програм дитячої чи молодіжної НДО	7	8
5.	Ти представляєш будинок дитячої творчості	3	1
6.	Запросили друзі	5	14
7.	Запросив учитель	9	25

Як видно із таблиці 6, у 2001 році 24% учасників збору-походу - представники НДО, 30% - волонтери ССМ, кожна 4-а дитина приїхала за запрошенням вчителя, 14% - друзів.

Отже, ССМ суттєво розширили вплив на школи (у 2,5 рази), тому що основною часткою волонтерів на протязі цих років були школярі, а вчителі активно підтримують таку діяльність своїх учнів, більше того, вони виступають особами, які залучають до лав волонтерів нових дітей. Очевидно, що 25% учасників збору-походу - потенційні волонтери, тому важливо правильно та цікаво організовувати для них навчальні семінари та тренінги, щоб діти захотіли працювати у подальшому. Також, на думку експертів, саме за рахунок друзів приходять діти, котрі досить швидко стають активними помічниками.

Важливо, що на зборі-поході всі учасники дістають інформацію стосовно здорового способу життя, про альтернативні його форми. Пізніше вони мають можливість популяризувати його серед однолітків, ровесників, у школі чи вдома - серед близьких.

Тому при формуванні навчальних програм для волонтерів потрібно враховувати таку особливість волонтера і ділити їх за різними категоріями. Більше того, бажано щоб такі заняття для новачків проводили кваліфіковані спеціалісти, адже перше враження може відштовхнути людину працювати в ССМ, а може створити і негативний імідж такого навчання.

За даними опитування учасників збору-походу 2001 року практично всі учасники вважають, що вони виконують різні види соціальної роботи. Найвищий рейтинг серед робіт, що виконують учасники, посідає участь у волонтерському русі (11%), проведення ігортек на вулиці (13%), інформаційна допомога (11%), допомога дітям-інвалідам (8%), пропаганда здорового способу життя (5%).

Таблиця 7.

“З якою метою приїхали молоді люди на збір-похід”

№ п/п		1999 р. %	2001 р. %
1.	Дістати навички в соціальній роботі	34	23
2.	Дізнатися про здоровий спосіб життя	29	18
3.	Знайомство з досвідом	26	16
4.	Знайомство з напрямками соціальної діяльності, в яких можна буде взяти участь	27	15

З таблиці чітко видно, що 15% учасників вже прийняли для себе рішення стати волонтерами, тому знайомство з напрямками соціальної діяльності та обмін досвідом має важливе значення не тільки для самих волонтерів, але й для працівників ССМ в цілому. Адже у майбутньому, можна буде значно скоротити навчання волонтерів у службах, особливо восени, коли традиційно проводиться велика кількість акцій та заходів і на навчання просто не вистачає необхідного часу.

Підсумком участі в зборі-поході на протязі трьох років стало те, що значна частка учасників у майбутньому стала працювати волонтерами. Цікаво, що з'явилися молоді та діти, які

б хотіли працювати зі старими людьми. Якщо у 1999 році таких було 1%, то вже у 2001 - 6%, тобто активний розвиток соціальних центрів для молоді вже зараз готує людей, які в перспективі будуть працювати з різними дорослими категоріями населення.

Напрямки, які утримують лідерство на протязі цих років по формуванню волонтерів: профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі, опіка дітей-інвалідів та інформаційна робота по формуванню молодіжної думки стосовно здорового способу життя. Для 73% молоді є актуальними питання профілактики наркоманії, Сніду; для 50% - паління та алкоголізму.

Окремо слід зазначити про літнє оздоровлення волонтерів у літньому наметовому таборі “Витоки”. Всі, без винятку волонтери, з великим нетерпінням чекають літа, аби мати змогу відпочити, зустрітися з друзями, активно провести час у походах, пройти посвячення в соціальні працівники та випробувати себе у різних екстремальних ситуаціях, що для роботи вкрай важливо. Групи формуються за основними напрямками соціальної роботи: профілактики, опіки, розвитку дитячих ініціатив, організаційної та інформаційно-методичної роботи. Саме у цей час, керівники ССМ мають змогу перевірити команду, зміцнити взаємостосунки, дати можливість повніше розкритися кожному члену команди. В польових умовах на протязі 10 днів молодь проходить перевірку на зрілість.

Отже, участь в літньому оздоровленні має важливе значення для керівників ССМ, допомагає їм у формуванні колективу та надає можливість залучати до роботи нових волонтерів.

Важливим є те, що більшість районних ССМ не мають можливості організувати такі заходи самостійно, тому співпраця з ССМ КМДА суттєво допомагає їм в проведенні організаційної, методичної та інформаційної роботи не тільки з працівниками та залученими спеціалістами, але й з волонтерами.

6.2. Співпраця та делегування соціальних програм молодіжним та дитячим НДО.

Цікавим прикладом залучення молоді до волонтерського руху є співпраця та делегування повноважень щодо реалізації певних соціальних програм чи проектів дитячим та молодіжним НДО. Тільки у 2000 році за програмами ССМ м. Києва працювало понад 70 НДО міста, а у 2001 році їх кількість продовжує зростати.

Так, дитячо-молодіжна організація “Відрада” реалізує програму залучення дітей та підлітків до поширення інформації про Конвенцію ООН “Про права дитини” - “Делегати дитячих прав”. Дитячі організації “Атлантида” та “Оріяна” стали одними із перших, хто працює з “дітьми вулиці”. Волонтери цих організацій відвідують притулки для неповнолітніх, проводять спортивні змагання, допомагають робити уроки.

Центр взаємодопомоги “Ми з вами” був одним із перших, хто розпочав роботу з ВІЛ-інфікованими та членами їхніх родин.

Дитяче ГО “Мангуп” проводить заняття у літературній студії “Зелений лист” для дітей-інвалідів, хворих на ДЦП.

ССМ була однією з перших структур соціальної сфери, які підтримали діяльність Благодійного товариства “Джерела”, що займається допомогою особам зі зниженим інтелектом. Соціальні працівники та волонтери беруть активну участь у проекті “Запровадження навчальної схеми для базових соціальних працівників і студентів з питань допомоги особам зі зниженим інтелектом у громаді в Україні”. Про актуальність такої роботи говорить такий факт: за даними ССМ Мінського району м. Києва, в цьому районі налічується 92 тис. осіб віком від 0 до 28 років. Абсолютна кількість осіб зі зниженим інтелектом цього ж віку - 524, а в розрахунку на кожні 10 тис. мешканців району зазначеної вікової групи складає 56,9 особи. Тому програма переходу підлітка зі зниженим інтелектом до максимально можливого самостійного життя в громаді є дуже необхідною.

Цікавим є досвід роботи з волонтерами в громадській організації - ресурсний центр “Гурт”. Управління діяльністю волонтерами проходить в кілька етапів:

- пошук та залучення волонтерів;

- мотивація волонтерів;
- створення для них робочих місць;
- нагляд за їхньою роботою.

Пошук та залучення волонтерів відбувається за наступною схемою - через об'яви у вищих навчальних закладах та за допомогою методу “концентричних кілець”, коли вже працюючі волонтери запрошують самі власних друзів чи одногрупників. Волонтери працюють за наступними спеціальностями:

- прес-моніторинг;
- журналістика;
- перекладацька робота.

Основна мотивація - можливість набути практичного досвіду за спеціальністю; знайомство з журналістами та можливість подавати інформаційні матеріали в популярні ЗМІ; при необхідності “Гурт” може надавати рекомендації для роботи після закінчення навчання.

Проаналізуємо відмінності між волонтерами в ССМ та НДО:

- в НДО волонтер дістає конкретне завдання і повністю відповідає за його кінцевий результат;
- вікова структура також суттєво відрізняється: в ССМ середній вік волонтера 15-17 років, а в НДО- 20-23 роки;
- плинність кадрів в НДО значно менша, що можна пояснити збігом бажання бути волонтером та діставати практику за майбутньою спеціальністю у навчальному закладі.

Слід зазначити, що волонтери, працюючи в дитячих та молодіжних НДО, мають змогу підвищити свій соціальний статус, здобути унікальний соціальний досвід і самореалізуватися. Окрім того, вони отримують додаткову освіту з офісної діяльності та менеджменту, вчаться спілкуватися, користуватися комп'ютерною технікою та мережею Інтернет, знаходять собі нових друзів.

Значна кількість волонтерів НДО приймає активну участь у акціях та заходах, які проводяться ССМ; популяризує соціальні програми у своїх клубах та за місцем проживання.

6.3. Організація робіт з волонтерами у центрах соціальних служб для молоді у м. Києві.

Оскільки волонтери діляться на 3 категорії, то їхня участь у роботі центрів соціальних служб для молоді досить різна. Участь волонтерів у широкомасштабних акціях є самою значущою по кількості учасників.

Зокрема більше 100 волонтерів ССМ є активними співорганізаторами фестивалю творчості дітей-інвалідів “Повіримо в себе”, який став вже традиційним. У фестивалі щороку беруть участь діти з інтернатів, дитячих та юнацьких НДО, клубів дітей-інвалідів та організацій з шести регіонів України. Волонтери, які приймають участь у роботі фестивалю, поставили собі за мету залучати молодь до активних соціальних дій та допомагати дітям-інвалідам проявляти творчі здібності.

Саме волонтери ССМ та члени дитячих НДО звернулися до Київської міської державної адміністрації з ініціативою проведення благодійної акції допомоги жителям Закарпаття. Три автобуси з волонтерами, працівниками ССМ їздили у постраждалі райони для соціальної допомоги дітям та їхнім батькам. Потерпілих забезпечили продуктами харчування та гуманітарною допомогою.

Одним із позитивних надбань акції “Києве мій”, яку щорічно проводить ССМ, є вивчення та збереження дітьми та молоддю м. Києва історичної та культурної спадщини України, вирішення проблем дозвілля дітей. Волонтери та їх друзі з різних навчальних закладів м. Києва мають можливість безкоштовно відвідувати театри, музеї та концерти.

У травні 2001 року волонтери Старокиївської ССМ взяли участь у проведенні широкомасштабної акції по вшануванню пам'яті загиблих солдат у роки Великої Вітчизняної війни.

Волонтери м. Києва - активні учасники різноманітних благодійних акцій. Багато з них вже стали традиційними, такими як акція “Діти України - майбутнє України” до визначення Міжнародного дня захисту дітей. Її метою було залучення громади м. Києва, дитячих та молодіжних НДО до Всесвітнього руху за права дітей; привернення уваги до проблем дітей та поширення знань щодо Конвенції ООН з прав дитини. До речі, саме в м. Києві вперше створено ігровий майданчик, який стане експериментальним майданчиком для роботи соціальних педагогів. При побудові майданчика використано елементи проєктів, запропонованих підлітками та молодими людьми у рамках конкурсу “Місто моєї мрії”. Організатори разом з волонтерами намагалися створити для дітей справжню маленьку країну мрій, щастя та здійснення бажань.

З 21 червня по 11 липня 2001 року відбулася благодійно-агітаційна акція “Велопробіг місто-герой Київ - Одеса - Севастополь - Керч - Новоросійськ”. Через кожне з міст, яке пережило лихоліття Великої Вітчизняної війни, проліг маршрут учасників. Серед них були соціальні працівники та волонтери ССМ. Вони проводили благодійні акції у дитячих будинках та притулках, організовували дискотеки, розповсюджували інформацію стосовно здорового способу життя серед молоді.

Волонтери ССМ м. Києва та районних ССМ активно підтримали акцію “Десять добрих справ до десятиріччя Незалежності”. Зокрема волонтери разом з ветеранами Радянського району впорядкували пам'ятник Військової Слави поблизу метро “Шулявська”, а самостійно - зону відпочинку “Нивки”; волонтери Подільської ССМ прибрали подвір'я та паркову зону психоневрологічної клініки ім. Павлова; волонтери Шевченківського району облаштували парк відпочинку ім. Котляревського: відремонтували гірки, каруселі, провели конкурси серед дітей на найкращу споруду із піску; у Харківському районі волонтери допомагали працівникам ЖЕКів озеленювати місто; у інших районних ССМ волонтери допомагали людям похилого віку, купували ліки для хворих, привозили та роздавали благодійні обіди тощо.

В рамках акції волонтери ССМ м. Києва допомагали оздоровитися дітям-інвалідам в оздоровчому таборі “Разом заради розвитку”. Саме завдяки їм діти, яким в перші дні зміни обід приносили до кімнати, змогли повірити в себе і через короткий час вже кататися на конях, ходити на пляж і дискотеки. Наприкінці зміни більшість з них самостійно чергувала в їдальні.

Бюро волонтерських послуг, інформаційний автобус з прав дитини, аматорський та ляльковий театри користуються великою популярністю серед дітей міста. Особливо багато цікавих заходів проводиться ними на традиційному вересневому святі “Юнь Києва запрошує!”

Слід зазначити про щорічне проведення широкомасштабної акції “Новорічні вітання”. Мета акції - не забути привітати дітей, які знаходяться у важких життєвих ситуаціях. У святкові дні силами волонтерів вітаються діти-сироти, діти-інваліди, діти, які знаходяться у лікарнях, інтернатах, притулках, діти із малозабезпечених та багатодітних родин.

Волонтери у костюмах Діда Мороза дарують киянам справжнє свято: проводять ігротеки, конкурси, вручають книжки тощо. Вони відвідують інфекційну лікарню для ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, що знаходиться на території Києво-Печерської Лаври, лікарню хворих на туберкульоз, Центр трудової реабілітації для людей з функціональними обмеженнями, шкірно-венерологічний диспансер. Крім того, волонтери звертаються із закликом до всіх: не забути поздоровити тих, хто живе поруч. Така акція є дуже гуманною, бо у більшості випадків, всі ті молоді люди, що знаходяться в таких закладах, ніколи не дістають подарунків, не чують у свою адресу теплих слів.

Загалом у таких масштабних акціях на протязі року беруть участь більше 2 тис. волонтерів.

Слід зазначити, що саме такі волонтери складають резерв волонтерів, яких періодично можна залучати до акцій, де задіяна велика кількість людей. Тому їх значення для діяльності ССМ важко переоцінити.

Волонтери 2 категорії, тобто ті, що працюють систематично, складають основу районних ССМ, їх кількість коливається від 50 до 120 осіб. Саме для них організовано “Школу волонтера” і кожен координатор програми формує свій волонтерський загін, який допомагає її реалізовувати.

Форми залучення та навчання волонтерів в цілому у всіх ССМ подібні. Так, на сьогодні, у Деснянській ССМ працює “Школа волонтера” для тих, хто тільки починає свою діяльність, а для волонтерів зі стажем - “Клуб волонтера”, де вже досвідчені волонтери мають можливість зустрітися, поділитися досвідом та цікаво провести час. Заняття для “новеньких” проводяться на протязі 1-1,5 місяці начальником методичного відділу, а навчання за програмами - координаторами програм.

В Оболонській ССМ “Школа волонтерів” проводиться штатними працівниками служби у відділах, де вони працюють. Деколи для волонтерів проводяться свята, наприклад День іменинника.

На сьогоднішній день у Печерській ССМ волонтери працюють тільки за програмою “Ігротеки на вулицях”.

Цікавою, на наш погляд є діяльність “Школи волонтера” в Солом’янській ССМ. Сама школа працює як модель гри та тренінгів з врахуванням різних вікових груп. Кількість учасників такого навчання близько 70 осіб, серед яких багато студентів. Навчання проводяться тематично, за соціальними програмами, а раз на місяць - психолог працює за темою “Самопізнання та особистісний розвиток”. Підготовку волонтерів до проведення акцій проводить начальник відділу ініціатив.

7. Оцінка ефективності програм та заходів, направлених на залучення молоді до волонтерського руху. З досвіду роботи колишніх РССМ м. Києва

На основі ознайомлення з досвідом роботи ССМ колишніх Дарницького, Залізничного, Мінського, Жовтневого та Дніпровського районів можна зробити наступний висновок: керівники “Школи волонтерів” та фахівці, що проводили навчання за програмами достатньо володіли інформацією про зміст, напрямки роботи з волонтерами; по закінченні такого навчання волонтер мав можливість вибрати саме ту ділянку роботи, на якій він хотів би працювати на добровільних засадах і відчував необхідність власної роботи для громади.

Залучення волонтерів до діяльності проходило по певній схемі, яка є типовою для всіх РССМ:

- через школи та вчителів;
- через залучення під час проведення масових заходів та акцій;
- проводячи соціальну рекламу в навчальних закладах та гуртожитках;
- методом “концентрованих кілець”;
- під час проведення ігротек на вулиці;
- через популяризацію волонтерського руху в молодіжних ЗМІ;

Під час проведення інтерв’ю з експертами (5 представників - Дарницького, Залізничного, Мінського, Жовтневого та Дніпровського районів) було проведено опитування “Соціальний портрет волонтера”. В опитування ввійшли наступні питання:

1. Статус волонтера. 87% респондентів відповіли, що це-школярі та студенти у віці від 13 до 21 року.

2. Яка кількість волонтерів працювала у ССМ? В середньому, по службах, біля 25 постійних волонтерів, а тих, хто приходить час від часу 50 - 120 осіб. Що є досить важливою інформацією щодо резерву волонтерів.

3. Із пропозицією щодо необхідності розділити навчання волонтерів окремо для проведення акцій і для реалізації певної програми, згодилося 87% опитаних.

4. Щодо підготовки волонтерів, то більшість опитаних (79%), вважають, що навчання повинні проводити спеціалісти, за програмою якого залучені волонтери.

5. На запитання, чи існує системний підхід у підборі волонтера тільки 52% опитаних дали позитивну відповідь.

6. Всі опитані згодні із запитанням стосовно важливості навчання на “Витоках” та “Козацьких шляхах”.

7. Цікавим є відповідь на запитання стосовно волонтера майбутнього. Всі опитані вважають, що він залишиться таким як зараз. Тобто це будуть учні та студенти; відносно залучення до роботи пенсіонерів, то думка розділилася. Більшість опитаних вважає, що такі люди, в основному, не мають доброго фізичного здоров'я, і мають на меті не допомогу іншим, а скоріше вирішення власної проблеми самотності та невпевненості у майбутньому. У них не має бажання проходити навчання та ознайомлюватися з програмами, вважаючи, що і так їм все відомо.

На думку експертів, більшість волонтерів працює заради задоволення особистих інтересів, а менша частина свідомо працює на вирішення проблем інших людей.

Не зважаючи на те, що цей висновок, на перший погляд, суперечить загальним уявленням про волонтерський рух, це не заважає волонтерам реалізувати соціально значимі для суспільства програми. Таким чином, організовуючи роботу волонтерів, необхідно враховувати їхні особисті інтереси. На підтвердження цього додамо, що всі без винятку волонтери вважають - досвід волонтерської роботи знадобиться в майбутньому.

8. Висновки та рекомендації

Відомо, що протягом всієї історії людства безкорисливий вияв турботи та самопожертви будувалися на усталених етичних принципах, у тому числі на принципах справедливості та милосердя. Проведений аналіз підтвердив, що волонтери роблять добровільний вибір, який відбиває їх погляди та громадянські позиції. Більшість з них прийшла до ССМ, щоб покращити світ, зробити його добрішим, допомогти тим, хто цього потребує, поспілкуватися з однолітками, однодумцями. До речі, саме завдяки спілкуванню поповнюються лави волонтерів у центрах ССМ. Як виявилось, зараз це один з найцікавіших, найпривабливіших видів діяльності для людини будь-якого віку. Адже за умов складного економічного і соціального становища в країні зробити щось конкретне вже сьогодні, зараз і відчуті результати своєї праці, своїх дій, відчуті самоповагу, самореалізуватися – це означає отримати морально незрівнянно більше, ніж віддати.

Залучення волонтерів до соціальної роботи залишається одним із головних завдань, що ставиться сьогодні перед центрами соціальних служб для молоді м. Києва. У першу чергу, служби таким чином намагаються вирішити проблему неукомплектованості центрів. Але одна справа, коли такі волонтери є фахівцями-професіоналами, і зовсім інша – коли до вирішення проблем залучаються добровольці-аматори, у яких немає спеціальних знань, умінь та навичок для проведення тих чи інших видів соціальної роботи або надто юні за віком і мають незначний досвід роботи.

Більшість волонтерських груп при центрах ССМ формуються стихійно і беруть, як правило, участь в одноразових акціях та заходах. Тому, на нашу думку, існує нагальна потреба у розробці системного підходу до залучення волонтерів, організації їх діяльності та активної підтримки розвитку волонтерського руху. Вважається, що справі могло б зарадити створення єдиного органу - Центру волонтеріату, який би координував, регламентував діяльність волонтерів у різних районних ССМ нашого міста.

У волонтерських групах при центрах ССМ останнім часом спостерігається досить висока плінність, що можна пояснити суперечністю між цілями та завданнями волонтерської громадської діяльності і діяльністю центрів ССМ як державних структур.

Загальна Декларація волонтерів, прийнята на XI Конгресі міжнародної асоціації волонтерів визнає рівну важливість особистих і колективних потреб, сприяє колективному забезпеченню цих потреб (принцип переваги індивідуального над суспільним). Центри ж ССМ у своїй діяльності намагаються вирішити проблеми окремої категорії населення, соціальної групи в цілому, а

індивідуальний підхід до вирішення конкретних соціальних проблем на сучасному етапі розвитку системи ЦССМ зводиться до мінімуму. Це свідчить про те, що порушується основний принцип соціальної роботи - принцип індивідуального підходу.

Сьогодні окремі керівники ССМ через брак теоретичних знань про волонтерський рух та практичних навичок щодо організації діяльності волонтерів часто не вважають за необхідне ознайомлювати їх (волонтерів) з метою і завданнями конкретних соціальних програм, із перспективами діяльності центру у даному напрямі, що також порушує основні принципи волонтерського руху, а організаційна підготовка в роботі з волонтерами здебільшого не відповідає змістові їх подальшої діяльності і тим завданням, що покладаються на них.

У зв'язку з цим вважаємо, що *навчальні програми, курси* стосовно сприяння та розвитку волонтерського руху слід розробляти і проводити в першу чергу для керівників та працівників центрів ССМ.

Існує десять заповідей роботи з волонтерами, давно відкритих людьми, які з успіхом створювали добровільні організації. Ці заповіді “працюють” і в Америці, і в Англії, і в Росії. Якщо їх дотримуватися, є надія, що не втратиться унікальний людський потенціал доброчинної організації, а навпаки, з'явиться багато нових друзів, які будуть поповнювати ряди волонтерів. Отже:

1. Плануючи реалізацію проектів, передусім доцільно визначити, де можуть бути корисними волонтери, а потім добирати відповідних людей .

2. Залучаючи до роботи волонтера, необхідно врахувати його інтереси, бажання, можливості, в тому числі й можливості тимчасового навантаження, місце проживання, фізичні можливості, освіту.

3. Не думати, що волонтери можуть виконувати тільки “чорну” роботу, а всю змістовну роботу мають виконувати оплачувані професіонали, як здебільшого буває в організаціях, створених професіоналами в окремих галузях. По-перше, можна знайти волонтерів-професіоналів у різних сферах, по-друге, головне слід пам'ятати, що волонтерів можна і потрібно навчати з метою підвищення їх загального і професійного рівня.

4. Не слід набирати волонтерів заради волонтерів, а тільки у разі потреби. Але коли людина сама приходить до вас, без вашого запрошення (здебільшого, під час проведення ігротек чи у Кризовий центр), поміркуйте, як себе вести, щоб не відштовхнути її, навіть якщо на даному етапі в неї немає потреби. Волонтер тим часом може підготуватися до роботи або виконувати окремі доручення. Крім того, завжди знайдеться варіант, за яким, навіть відмовившись від його послуг, ви збережете його на майбутнє.

5. Пояснити новій людині, за яким принципом працює конкретна організація, чого ви прагнете, хто за що відповідає.

6. Чітко формулювати обов'язки і відповідальність самого волонтера, вимоги до нього. Причому слід роз'яснити не лише характер роботи, але й те, які функції потрібно буде виконувати, якщо людина до цього не займалася такою справою.

7. Варто ставитися до волонтера як до колеги.

8. Потрібно дякувати, заохочувати до успіхів.

9. Забезпечити волонтеру можливість росту в організації, набуття досвіду різного характеру.

10. Враховувати думку волонтера при вирішенні різних питань або проблем в організації.

Не секрет, що можна втратити волонтера саме через особисте ставлення членів організації до нього. Їм не можуть знайти відповідну роботу, ніколи не подякують, не враховують їхні думки. І люди йдуть звідти. А закритість організації - це початок її розпаду.

Робота з волонтерами потребує гнучкості, витримки і почуття відповідальності, вміння взаємодіяти та довіряти людям.

Перед соціальними працівниками соціальних служб для молоді постійно постає питання: «Хт о мож е бут и волонт ером?». Наші рекомендації будуть наступними:

1. Спонсори.

Вони не завжди здатні підтримати вас матеріально. Але керівники фірми можуть надати вам реальну методичну допомогу в організації роботи вашого товариства, пошуку фінансів. Такий варіант часто називають патронажем. Кращий спосіб організувати патронаж - створити опікунську раду при ССМ, де попечителями будуть керівники різних фірм, відомі у місті або країні особи: артисти, музиканти. Попечитель не завжди допоможе вам грошима, але спрацює його ім'я, він залучить інших, дасть пораду. Не слід забувати, що керівники багатьох фірм мають вищу економічну освіту, величезний досвід роботи з фінансами, управлінський досвід.

Юрист фірми може надати безкоштовно разову або постійну консультацію. Головний бухгалтер фірми допоможе розібратися з фінансовим звітом.

Співробітники фірми можуть у вільний від роботи час виконувати у вас роботу, не пов'язану з їх основною діяльністю. А деякі компанії навіть оплачують власним працівникам той час, який вони витрачають на допомогу добродійній організації. Наприклад при підготовці дитячого свята. У фірми можна орендувати зал для проведення добродійних акцій без орендної плати.

Чималу послугу можуть надати дружини бізнесменів. По-перше, в основному вони не працюють, по-друге, багато хто з них від цього страждає. Активна радянська жінка, наприклад, яка звикла до постійної роботи, не в змозі в один момент перетворитися на домашню господарку. Дружини бізнесменів - це той ресурс, який доцільніше залучати до роботи з дітьми, захисту тварин, природи. Від них не завжди багато користі в плані використання часу або талантів. Але варіант, за яким дружина бізнесмена може бути корисною, завжди можна знайти.

Принципи роботи з волонтерами з бізнесу такі ж самі, що й з іншими. Дуже важливо поважати і враховувати їхні можливості, не вимагати від них більше, ніж вони можуть зробити, заохочувати, в тому числі і подарунком до дня народження, і листом-подякою, ставитися як до колеги тощо. Є тільки два доповнення щодо роботи з волонтерами-бізнесменами та їхніми дружинами. Перше: ставитися до них як до рівних - не проявляти зверхності, не принижувати себе. Друге: не "вимагати" коштів, якщо керівник фірми чи хтось із співробітників, або його дружина працюють в організації волонтером. Це їх лякає. Всьому має прийти свій час.

2. Волонт ери, які приходять ь за власним баж анням.

Волонтери можуть прийти в ССМ за власним бажанням, прочитавши про неї у пресі і виявивши бажання взяти, як вона працює.

Перший крок у роботі з можливим кандидатом - це співбесіда, розмова за чаєм (пропозиція разом випити чай часто розтоплює перший лід). Поки п'єте чай, можна вести невимушену розмову і з'ясувати:

- * як людина знайшла вашу організацію;
- * чому її зацікавила робота в даній структурі, якщо таке бажання виникло відразу, що, насправді, буває дуже рідко. Крім того, люди не завжди охоче відповідають на це запитання. У деяких випадках вони мають право не називати мотивів, за винятком роботи на "Телефоні довіри" або з "дітьми вулиці", оскільки це дуже великий ризик;
- * де він зараз працює за гроші і де працював раніше. Яка у нього освіта і досвід - це допоможе підібрати відповідну роботу;
- * коли людина одержить інформацію про організацію, слід з'ясувати, чим вона хотіла б зайнятися. Якщо є варіанти для участі у ваших справах, можна дещо запропонувати відразу;
- * варто спробувати дізнатися, скільки часу майбутній волонтер може витратити на роботу в організації;
- * чи немає у нього обмежень щодо здоров'я (інвалідність, підвищений тиск) або інших умов (робота вдома у зв'язку з віддаленістю);

* дуже важливо зрозуміти, збирається людина працювати волонтером чи прийшла з метою отримати оплачувану посаду. В останньому випадку краще чесно розповісти про перспективи;

* слід з'ясувати, чи має досвід роботи волонтером, де, ким, чому пішов з тієї організації; як правило, люди йдуть через зміну місця проживання або, наприклад, закриття організації, проте інколи це пов'язано з конфліктом.

Зрозуміло, тут наведено приблизний перелік запитань для першої бесіди. Але відповіді допоможуть зорієнтуватися, чи варто залучати людину до волонтерської діяльності.

Якщо інтереси організації збігаються з інтересами потенційного волонтера, потрібно детальніше ознайомити його з організацією, запропонувати навчання, оскільки здебільше воно необхідне, залучити до роботи за конкретною програмою. Іноді робота, запропонована волонтеру, дуже відповідальна, потребує професійних навичок, наприклад консультант «Телефону довіри» - тут без навчання не обійтися. Після навчання можна взяти волонтера з випробувальним терміном. Людей, які приходять в добротинні організації, як правило, не ображає така «недовіра», у противному разі потрібні пояснення. Відповідальність перед клієнтом, складність поставлених завдань потребують практики і обережності у виборі людей. Помилки можуть стати невинними

3. Спеціаліст и.

Волонтерами можуть бути і спеціалісти в тій галузі, де ви працюєте. При цьому не обов'язково вони мають працювати тільки на вас. Наприклад, лікар може вести додатковий безкоштовний прийом, артист - курси для дітей або студентів, учитель - допомогти упорядковувати посібники, бібліотекар - може надати допомогу в упорядкуванні матеріалів для ресурсних центрів ССМ. Спеціаліста можна залучати і на одну годину, і на місяць. Важливо і в цьому випадку вважати його волонтером, об'являти і заохочувати як волонтера.

Практика дозволила виділити три найважливіших правила в роботі із спеціалістами як волонтерами: ваші професійні погляди на ту чи іншу проблему мають збігатися або в крайньому разі не розходитися;

* гнучкий графік для спеціаліста, зайнятого, як правило, в кількох місцях;

* забезпечення можливості професійної або наукової кар'єри, адже часто саме за цим звертаються до некомерційних організацій спеціалісти.

Ще одне дуже важливе доповнення. Необхідно надзвичайно обережно ставитися до пропозиції щодо створення на базі вашої організації експериментального майданчика для перевірки наукової гіпотези, особливо, якщо ви працюєте з дітьми, інвалідами, надаєте психологічні консультації. Звичайно, це не означає відмову від усього нового. Але потрібна оцінка інших професіоналів цієї ж сфери щодо запропонованої методики, необхідно визначити випробувальний термін, відстежити результати, і лише після цього приймати рішення.

4. Держ авні служ бовці.

Люди, які працюють в державному апараті, наприклад, у міській чи районній адміністрації, також можуть бути волонтерами. Однак перш ніж залучити їх до цієї діяльності, слід з'ясувати, чи не призведе це до конфлікту волонтера з керівниками. Найнадійніший варіант у такій ситуації, коли адміністрація знає і дає згоду на роботу свого працівника волонтером.

Другий важливий момент: чи не станеться в такому випадку конфлікту між вами і державною структурою? Наприклад, людина керує відділом в РДА, причому відповідає також і за фінансування. Як результат при прийнятті рішення щодо розподілу коштів, перевага віддається вашій організації.

Третє - мотив участі державного службовця в роботі конкретної організації. Інколи це бажання здійснювати контроль за певною організацією з боку адміністрації. У такому разі слід звернути увагу на характер роботи, яку хоче виконувати волонтер. Якщо це тільки бажання відвідувати організацію, перевіряти документи, відкриття заходів, то має викликати насторогу.

Державні службовці місцевої адміністрації можуть бути вашими волонтерами лише як приватні особи.

5. Діт и т а підліт ки.

Волонтерами можуть стати не тільки особи, які досягли 18-річного віку. Самий веселий, вдячний і, звичайно, самий непостійний загін волонтерів - діти та підлітки. Робота з ними потребує врахування кількох важливих правил праці.

- * робота в організації не повинна заважати основному навчанню;
- * робота не повинна бути одноманітною;
- * у кожній справі, яка довіряється дітям або підліткам, обов'язково має бути місце для прояву їх власної ініціативи і самостійних рішень, а також персональної відповідальності;
- * їх участь у волонтерському русі має бути погодженою з батьками і вчителями. Якщо батьки алкоголіки чи наркомани або в школі повне нерозуміння з педколективом, то погодити хоча б з однією із сторін.
- * робота має бути безпечною, хоча частка розумного ризику з старшими дітьми може допускатися, але за умови суворого контролю з боку дорослих;
- * робота, безумовно, має бути найбезпечнішою для дитячої психіки. Тому до роботи з жертвами насильства, психічно хворими, з тими, хто помирає, очевидно, не слід залучати дітей, оскільки психологічний пресинг для них може бути дуже важким. Цього погляду дотримується багато спеціалістів, які працюють в цих сферах;
- * не варто включати дітей у внутрішні конфлікти організації, тим більше - переманювати на той чи інший бік;
- * чітко визначати засоби заохочення, ні в якому разі не обіцяти більше, ніж можна зробити для волонтера;
- * демонструвати по можливості перспективи їх діяльності в організації і обговорювати з ними плани на майбутнє;
- * не переоцінюйте здібностей дітей, особливо вголос, перед широким загалом людей.

За умов дотримання цих правил, кмітливі, швидкі, винахідливі помічники завжди залишаться в обраній організації. Так, вони можуть іноді відмовитися від роботи, виявляти безвідповідальність, можуть впасти в істеріку або просто зникати на декілька місяців. Але, якщо їм вірити, поважати кожного, хто прийшов, і уважно стежити за кожним його кроком, то дбайливі підопічні стануть свідомими професіоналами. Зрозуміло, не всі, але багато хто з них.

6. Клієнт и.

Волонтерами можуть бути і ті, кому надається допомога - клієнти конкретної організації, наприклад відвідувачі ССМ, їх батьки.

Так, благодійні організації у Москві ("Душа человека", "Нет - алкоголизму и наркомании") сформували групи підтримки з тих, хто потребує допомоги, та їх близьких, які стежать за виконанням програми, беруть участь у підготовці заходів.

Принципи роботи з волонтерами-клієнтами такі ж, як і з дорослими. Слід пам'ятати про їх особисті потреби, про те, що вони прийшли не тільки допомагати, а й отримувати допомогу.

7. Члени організації.

Наймогутніший загін волонтерів - члени організації, якщо вона має членство. Як примусити членів організації працювати на її благо? Здебільшого примушувати і не потрібно. Дуже часто пасивність членів організації викликана не стільки їх небажанням працювати або особистим завантаженням, скільки невмінням керівників організувати роботу.

Щоб добре орієнтуватися в тому, з ким доводиться працювати, слід спробувати відповісти на кілька запитань, перевіривши, що ви знаєте про членів своєї організації, окрім прізвища і телефону:

- * Де вони працюють, якщо працюють?
- * Яка у них освіта?
- * Чим захоплюються, чи є у когось із них будь-яке хобі?
- * Які їх тимчасові можливості, чи можуть вийти з дому?
- * Чого чекають від роботи в ССМ?

Відповіді на ці запитання мають дати вам ключ до серця людей і до методів активізації їх діяльності.

Відповідно до інтересів, потреб і здібностей волонтерів можна скоригувати навчальну програму, розподілити її для виконання невеликими частками всіма волонтерами, створивши групи по 10 чоловік, серед яких обов'язково знайдеться такий, хто буде всім дзвонити, захищати інтереси маленької групи - «ланки» - і ввійде до активу.

Досвід знаних НДО, зокрема в Росії, продемонстрував, що для волонтерів найголовнішим є:

- * віра в успіх, що керівництво товариства або асоціації повинно постійно підтримувати у своїх колег;
- * бачити, що завдання, які ставить перед собою організація або конкретна програма, реальні і їх можна вирішити;
- * знати етапи, які ведуть до досягнення мети.

Звичайно, не слід стверджувати, що всі можуть стати волонтерами, але ми вважаємо, що варто дати певні рекомендації для тих, хто вирішив стати волонтером:

- вам сумно і немає настрою;
- ваш чоловік працює, а вам заборонив;
- вас відправили на пенсію, а діти говорять, що шукати роботу немає сенсу;
- ви щось шукаєте, але самі не знаєте що саме;
- ви - геній; ви в цьому остаточно переконані; тільки де б це можна перевірити;
- ви компанійська людина, але в чужому місті, особливо в столиці, ви якось загубилися. І часто пригадуєте вечори з гітарою, шкільних друзів, жарти і ваш маленький театр у підвалі. Тільки все це далеко...

Завжди є молоді люди, яким не нудно. Вони вміють слухати і виживати. Інколи вони занадто переобтяжені, а інколи зосереджені. В них величезна сила гумору, вони - генератори нових ідей.

Ми повторюємо: волонтер - це людина, яка безкоштовно допомагає некомерційним організаціям. Безкоштовно - не значить без грошей. У відповідь він отримує нову професію або позбавиться самотності.

Куди піти волонтером? Щоб відповісти на це запитання, кожен кандидат повинен визначити для себе:

- * Чому він хоче спробувати стати волонтером?
- * Скільки часу він зможе і готовий витратити на цю роботу?
- * Який графік роботи для нього підходить (вечір-ранок, вихідні, один раз на тиждень, місяць тощо)?
- * Що він вміє?

Після відповідей на всі ці запитання людина зможе визначитися, куди саме піти працювати волонтером.

Одним із напрямів волонтерської діяльності є робота з дітьми. Серед організацій, що працюють з дітьми, є і дитячі притулки, і дитячі «Телефони довіри», і підліткові клуби, і театри, і

інноваційні школи, і реабілітаційні центри для хворих дітей та дітей-інвалідів. Різноманітність структур дозволяє запропонувати волонтерам такі види роботи:

- догляд за дітьми;
- організація соціально-виховних заходів;
- допомога у здійсненні будь-якого ремонту;
- допомога в пошуках фінансів тощо.

Інколи робота з дітьми-інвалідами пов'язана з важким фізичним та психологічним навантаженнями. Волонтер має оцінити власні сили. Чи зможе він витримати важке моральне і фізичне навантаження, що потрібно при роботі з хворими дітьми? В усякому разі він має бути готовим до того, що волонтерство - не просто задоволення або розвага. Це, як і інша робота, потребує чималих сил і енергії.

З появою спеціалізованих соціальних служб для молоді суттєво розширився комплекс послуг, які передбачають допомогу бездомним, у тому числі й роздачу їжі, одягу, ліків. Вони надають допомогу позбавленим волі, біженцям. Крім того діють соціально-реабілітаційні центри для дітей-інвалідів. Часто волонтери в таких організаціях виконують зовсім просту роботу: роздають їжу і одяг, прибирають квартири, приймають відвідувачів. Сюди приходять люди, які не цураються "простої" роботи і яким цікаво її виконувати.

Ми не допускаємо думки, що з самого початку роботи для волонтерів все буде безхмарним, ніхто відразу не зможе стати самостійним менеджером, керівником. У цьому складному процесі необхідно розподіляти сили і можливості, не давати необґрунтованих обіцянок, оскільки люди будуть розраховувати на реальну допомогу, яка може бути надана волонтером. Слід допомогти волонтерів не приймати поспішних рішень, в тому числі про вихід з організації, можна порадити придивитися до інших напрямів у волонтерському русі.

Варто звернути увагу на те, щоб кожен волонтер усвідомив, що у нього, крім прав, будуть ще й обов'язки, в тому числі й відповідальність перед своїми співробітниками.

Як волонтерів вийти з організації? Якщо у нього нічого не виходить або він не зовсім задоволений роботою, не може з тих чи інших причин її виконувати, то має повідомити про це заздалегідь, щоб керівництво організації або проекту мало можливість залучити іншу людину. Але в ідеалі волонтерські якості можуть проявитися ще раз, якщо він сам спробує знайти собі заміну.

Отже, можна прогнозувати, що діяльність волонтерів буде і надалі проходити по існуючій на сьогодні схемі. У недалекому майбутньому волонтер не "подорослішає", тобто його середній вік залишиться на рівні 15-23 років, хоча можливо через 10-15 років з'являться теперішні волонтери, але вже в статусі дорослих людей, які дістали навички соціальної роботи і вирішили продовжувати таку діяльність, хоча їх кількість може бути і незначною.

Проблема раціонального використання волонтерів у соціальній сфері

Іншою з актуальних проблем, з якою стикаються організації, є проблема використання волонтерів. Волонтери - це люди, які працюють на волонтерській основі, тобто безоплатно. Вони виконують різні види роботи, від догляду за дітьми до соціальної роботи. Волонтери - це люди, які працюють на волонтерській основі, тобто безоплатно. Вони виконують різні види роботи, від догляду за дітьми до соціальної роботи.

Оцінюється 8.

Нова
або ж можна сказати, що це єдиний спосіб, який дозволяє використовувати волонтерів у соціальній сфері.

	Або ж можна сказати, що це єдиний спосіб, який дозволяє використовувати волонтерів у соціальній сфері.
1.	Вирішення питання про використання волонтерів у соціальній сфері
2.	Вирішення питання про використання волонтерів у соціальній сфері
3.	Вирішення питання про використання волонтерів у соціальній сфері

4.	Δίςπῆς ἰαδᾶεῖό δίαο ἡδᾶα ἰαδῆῖαεό ³ αἰεῖῖοαδᾶ
5.	Ἀεσία-αἰῖ αεῖῖα αἰ αἰεῖῖοαδῖν, ὡ αόαοὺς αεό-αοεся αἰ αἰοῖ δῖαῖον
6.	Ἰᾶᾶδ αἰεῖῖοαδᾶ за αᾶαῖεῖν εδεδᾶδῖν
7.	Ἰαδᾶεῖαἰῖ αἰεῖῖοαδᾶ ó ἰαῖαδᾶἰῖνδ ³ ἡ αᾶεεᾶἰстῖ о ³⁰ , δῖαῖοε, ὡ ἡ ἰδῆῖο ³⁰ οῦῖν
8.	Ἰαᾶ-αἰῖ αἰεῖῖοαδᾶ з метою формування ἰαῖαδᾶἰεῖ ἰαᾶεчок (ἡεδῖεῖᾶ-ἰεῖ, ἰαᾶε-ἰεῖ οἰῖ)
9.	Ἰῖοᾶεῖῖα αἡῖῖα εἰεδᾶοῖ ³ εῖαεῖ ³ εἰεδᾶοῖῖ ἰδῖαεἰῖ
10.	Çaîdîoînié çâ'yçîé

Коротко зупинимось на кожній із зазначених позицій.

I. Ἰοῖδῖαδᾶ ἰδῖ ἰαῖαδᾶἰῖνδῖν вирішення ἰδῖαεᾶῖε. Ἰαεδεδ-ἰο αόαῦ-γῆεε ἡῖοᾶεῖῖε ἰδῖαεδ ἡ-εἰᾶοῦῖν ³ αῖδῖο Ἰοῖδῖαδᾶ ἰδῖ ἰαῖαδᾶἰῖνδῖν αῖεῖῖνδᾶ ᾶ ἰαἰῖο ἰαῖδῖν. Ἰδεδ-ἡῖο, ἰααεᾶεἰ ᾶᾶ ἰαῖῖνδᾶ ᾶαδᾶαἰῖ Ἰοῖδῖαδᾶ (ἰδῖ ἰααδεδῖᾶἰ ᾶδῖε ἰαἡᾶεἰῖν, εῖεῖῖνδῖν ἰαἡᾶῖεδ ἡἰᾶε, εῖεῖῖνδῖν Ἰαᾶεᾶᾶ, ἰδῖῖα ἰαᾶδεδᾶῖεδ ῖαεῖ ἡδᾶα ἡεῖᾶ³) ε потреба зробити αἰᾶε³ αἰῖ ἰδῖαεᾶῖε ἰᾶ ἰᾶᾶἰῖο δᾶἰ³. Ἀεῖ δῖαεδεδᾶ ἰδῖαδᾶ з ἰδῖοᾶεδεδῖε ἰαᾶδεδᾶῖεδ ῖαεῖ ἡδᾶα ἡεῖᾶ³ ἰαῖαδᾶἰᾶ ἡδᾶδεδᾶ, яка здебільшого, знаходиться у ᾶᾶᾶᾶδ в ἡᾶᾶᾶ ἡεῖᾶ³; для ἰδῖαδᾶ ἡ δῖαῖο³ ε ᾶῖοῖε-Ἰαᾶεᾶἰε - Ἰοῖδῖαδᾶ ἰδῖ ἡδᾶ εῖεῖῖνδῖν, ἡεῖῖεε Ἰαᾶεᾶᾶ, ὡ ἡεᾶᾶᾶᾶῖν ἰᾶ ἰᾶᾶᾶᾶ ᾶἰεδ ᾶᾶᾶᾶ ἡῖοᾶεῖῖᾶ αᾶαᾶᾶ-αἰῖν, Ἰοῖδῖαδᾶ ὡἰδᾶεῖῖν δᾶεῖῖν εᾶδᾶῖ³.

Ἀόαᾶ εἰδεδῖεῖε αῖεῖ αεσία-αἰῖν аεδῖаεῖῖεδ ἰδῖαεᾶἰ ᾶῖаε ³ ἡεῖᾶ³ ἡαοὺ αοде δᾶαεῖῖаεδ ἡῖοῖεῖᾶ-ἰοῖο αἡεᾶᾶᾶᾶ, δᾶεδεδῖᾶ ἰδῖаεᾶἰ, визначених ἡἰῖ ἡεῖᾶᾶ.

У ᾶῖεῖῖνδᾶ αεῖᾶεᾶᾶ ὡε ᾶδᾶἰ δῖαῖοε проходить αᾶε αἰεῖῖοαδᾶ, аεᾶ ἰᾶ ᾶδᾶῖ ἰδᾶδεδ-ἰῖ δᾶᾶεᾶδᾶ ἰδῖаεδῖ αᾶεεᾶἰ, ὡἰᾶ εἰаεεε εἰᾶἰ о-аἡῖεε αἰаᾶ ἰδῖ αἰᾶ-уцῖεῖ, аεδῖаεῖῖνδῖν ἰδῖаεᾶῖε, αἰ вирішення ῖεἰῖ αἡῖε ἰδεδ-аῖῖ³.

II. Δῖςδῖаῖεᾶ ἰδῖаεδῖ ἡ вирішенню ἰδῖаεᾶῖε, αεσία-αἰῖν ἰаδᾶεῖό δῖаῖδ.

ἰᾶ ἰᾶᾶᾶᾶ ἰаῖῖν, Ἰοῖδῖаδᾶ, δῖςδῖаεῖ³⁰οῦῖν ἰδῖаδᾶἰ, спрямована на ἡἰᾶε, ᾶ, ἰаε-ᾶᾶᾶᾶ, -ᾶᾶᾶᾶε вирішення ἰδῖаεᾶῖε. Ἰаεδεδ-ἰο ᾶᾶ ἰδῖаεᾶῖε, ε ῖεῖεε стикаються ἸᾶἸ, громадські ἰδᾶἰᾶᾶᾶ³ ἡῖοᾶεῖῖᾶ ἡῖῖῖаἰῖν, ° ἡῖοᾶεῖῖε, і спричинені ἰᾶ окремими Ἰаᾶᾶᾶᾶ, ᾶ ἡᾶᾶῖῖνδᾶἰ. Ὀἡῖ ἰδᾶᾶἰаῖаεδ ἰᾶ ἡἰᾶᾶ ᾶεδᾶᾶᾶᾶ ἰδῖаεᾶῖε ἰаδᾶаεῖῖν. Δῖςаεῖᾶἰ ὡᾶ ἰᾶ ἰδεδεᾶᾶ ἰδῖаεᾶῖε “ᾶῖаε аῖεεῖ³”.

У 1998 році в м. Києві проводилося дослідження з метою вивчення практики роботи державних закладів і НДО по соціальному забезпеченню потреб “дітей вулиці”. У експертному опитуванні взяли участь 24 представники державних закладів і НДО, які за своїми функціями і задекларованими обов'язками повинні або могли б вирішувати проблеми “дітей вулиці”.

Список державних закладів, відібраних для проведення дослідження, складено на основі “Заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків”, затверджених Указом Президента України № 1153 від 17 жовтня 1997 р. Список недержавних організацій складено на підставі аналізу реальної роботи з “дітьми вулиці” у м. Києві.

Враховуючи, що мережа державних закладів, які реально займаються і потенційно здатні займатися “дітьми вулиці” достатньо розгалужена, до опитування були залучені експерти - представники міністерств, які формують політику галузі щодо ставлення населення до досліджуваної групи, а також районні структури відомств, які безпосередньо займаються роботою з населенням. Державні заклади міського рівня до опитування не включені.

В Україні до цього часу немає точного визначення такої категорії населення, як “діти вулиці”. Сьогодні “діти вулиці” розглядаються як неструктурований об'єкт. Це діти, які:

- залишилися без батьківського піклування і місця проживання;
- мають сім'ю, але тимчасово втратили з нею зв'язки;
- мають житло і сім'ю, але протягом дня перебувають на вулиці;
- заробляють жебрацтвом і крадіжками; бродяжать тощо.

У різних категоріях “дітей вулиці” різна мотивація виходу на вулицю, різні проблеми і різні права. Враховуючи недостатню наукову і практичну спрацьованість проблеми, ми розглядаємо категорію “дітей вулиці” у загальному плані. Головною ознакою, за якою дитину відносять до категорії “дітей вулиці”, є факт її перебування на вулиці більшу частину доби.

Експертне опитування проводилося методом гнучкого інтерв'ю. Отримана інформація оброблялася методом порівняльного і змістовного контент-аналізу.

Причини соціального явища “діти вулиці”.

На основі контент-аналізу відповідей експертів виявлені основні, на їхню думку, причини такого соціального явища, як “діти вулиці”. Порівняння висновків за відповідями експертів та результатами опитування безпосередньо “дітей вулиці” дозволяє відтворити досить точну картину причин розвитку такого соціального явища, як “діти вулиці”.

Проблема “дітей вулиці” виникла не водночас, а розвивалась поступово. У процесі реформування політичної та економічної систем за останні 10 років склалася така соціально-економічна ситуація, внаслідок якої значно збільшилася кількість таких дітей. Протягом тривалого часу держава не надавала належного значення цьому явищу. Саме тому сьогодні проблема “дітей вулиці”, з одного боку, не існує в системі цінностей держави і суспільства, а з іншого - факт їх фізичного існування замовчувати далі неможливо.

Крім того, опитування експертів - спеціалістів з питань дитячої бездоглядності допомогло детальніше з'ясувати причини значного збільшення кількості “дітей вулиці”. Аналіз причин появи цієї проблеми дозволить винайти шляхи її вирішення (хоча б частково).

Причини виникнення проблеми “дітей вулиці”, визначені на основі відповідей експертів, можна розділити на кілька блоків.

1. Погіршення матеріального стану значної частини населення України. Погіршення економічної ситуації в країні призвело до значного збільшення кількості сімей, які опинилися за межею бідності. За даними Українського інституту соціальних досліджень, Державного комітету у справах сім'ї та молоді близько 70% сімей самоідентифікують рівень свого матеріального стану як “нижче середнього”. Злиденність і зuboжіння населення не могли не відбитися на дітях: значно зменшилися витрати сімей на них, більше сімей використовують працю дітей для вирішення сімейних матеріальних проблем. Однак експерти зазначають, що найбідніші сім'ї проживають у сільській місцевості та невеликих містах, де зарплата не виплачується роками. А за показниками МВС, навпаки - найбільша кількість “дітей вулиці” зосереджена в обласних центрах та великих містах.

Таким чином, економічний стан сімей є важливим, але не визначальним чинником виходу дітей на вулицю.

2. Збільшення кількості незайнятих дітей та підлітків. Зростання не залучених до роботи або навчання дітей та підлітків можна розглядати як наслідок двох, на перший погляд, незалежних тенденцій: зниження рівня зайнятості підлітків і невиконання Закону про загальну середню освіту. У зв'язку з послабленням вимог до загальної середньої освіти в Україні зросла кількість дітей, які не здобувають не тільки середньої, а й незакінченої середньої освіти. Послаблення контролю з боку працівників освіти за відвідуванням учнями шкіл дозволяє дітям, формально перебуваючи у школі, реально безконтрольно знаходитися на вулиці. Значна частина випускників неповної середньої школи, які раніше продовжували навчання в професійно-технічних училищах, у зв'язку із скороченням прийому до ПТУ не залучені до навчального процесу. Крім того, відповідно до Кодексу законів про працю, діти віком до 16 років не можуть бути працевлаштовані. А зростання рівня безробіття серед працездатного населення зменшує шанси підлітків знайти роботу. Таким чином, такі діти і підлітки залишаються поза школою і виробництвом, що, безумовно, сприяє їх маргіналізації і, як наслідок, збільшує вірогідність їх виходу на вулицю.

3. Економічна експлуатація праці дітей дорослими, в тому числі втягування їх до крадіжок, жебрацтва, шахрайства тощо. Представники Міністерства внутрішніх справ, працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх професійно заявляють, що дитячим жебрацтвом, крадіжками, шахрайством керують дорослі, які, економічно експлуатуючи дітей, отримують нетрудові доходи. Тобто у зв'язку з маргіналізацією населення великих міст збільшується

кількість дорослих-організаторів економічної експлуатації дітей. Безумовно, проблематичним є питання виживання дитини на вулиці без підтримки старших (дорослих або старших дітей).

4. Послаблення відповідальності батьків за утримання і виховання дітей. Послаблення виховної функції сім'ї. Експерти не змогли однозначно визначити причин послаблення відповідальності батьків за виховання і утримання дітей. Але цей факт має місце і потребує додаткового вивчення. Не менш актуальною є проблема жорстокого ставлення до дітей у сім'ях, і цей факт також потребує вивчення.

5. Загострення суперечностей та конфліктів між батьками і дітьми, внаслідок яких діти ідуть з дому. Експерти, які брали участь у дослідженні, стверджують, що останнім часом частіше на вулицю йдуть діти з досить благополучних сімей. Саме в таких ситуаціях необхідно своєчасно надавати соціальну і психологічну допомогу для налагодження стосунків у сім'ї.

6. Послаблення роботи по організації дозвілля дітей за місцем навчання і проживання. Формально причиною послаблення роботи по організації дозвілля серед дітей та підлітків можна назвати економічну кризу в країні. Як наслідок, більшість клубів і гуртків закрито, значно скоротилися штати їх керівників та вихователів. Проте це не єдина причина погіршення організації дозвілля дітей. Донедавна школи були місцем позашкільної роботи з дітьми. Зараз позашкільна робота практично не проводиться, хоча об'єктивних причин, крім внутрішніх розпоряджень, немає. В Україні знизилася активність дитячих громадських організацій, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля і роботу в позаурочний час. Через комерціалізацію дитячого дозвілля, у тому числі фізкультури і спорту, організовані форми дозвілля для дітей з малозабезпечених сімей стали недоступними.

7. Пропаганда засобами масової інформації насильства, "легкого" життя. Експерти вважають, що засобами масової інформації створено образ молодого людини, яка всього може досягти у житті, не докладаючи особливих зусиль. Достатньо художніх фільмів про "дітей вулиці" з щасливим кінцем. Процвітає культ насильства та "легкого" життя. Причому для пропаганди сексу та насильства надаються найбільш популярні канали та зручні години. Здоровий спосіб життя, як правило, пропагується малокваліфікованими спеціалістами і в незручний час. Тому під впливом ЗМІ діти виходять на вулицю у пошуках нових вражень, "як в кіно". Навіть сьогодні, коли спостерігається підвищення уваги до проблем дітей вулиці, у нас немає адекватного відображення ситуації в ЗМІ. Існує дві крайні позиції щодо "дітей вулиці":

- "діти вулиці" - зло, яке потрібно викоренити;
- "діти вулиці" - жертви, які потребують допомоги.

Фактично про "дітей вулиці" йдеться тільки в гостро сюжетних статтях. Це соціальне явище поки ще не вивчене і в суспільстві не сформовано адекватного ставлення до нього. Необхідне комплексне вивчення цієї проблеми: як мотивації поведінки дитини, так і реакції на її поведінку членів сім'ї, родичів, суспільства. Місцеві органи виконавчої влади надзвичайно повільно вирішують проблеми "дітей вулиці". Це пояснюється тим, що їм не вистачає коштів для роботи позашкільних закладів, бракує кваліфікованих спеціалістів, які б могли займатися цією нелегкою соціальною проблемою.

8. Пропозиції експертів щодо шляхів вирішення проблеми "дітей вулиці" можна розподілити за такими напрямками:

Соціально-економічні проблеми:

- підвищення рівня достатку сімей;
- вирішення питання із працевлаштування дітей та підлітків, які з різних причин перервали своє навчання або закінчили середні спеціальні навчальні заклади.

Виховна функція сім'ї:

- посилення вимог з боку держави до батьків з питань виховання і утримання дітей;
- виявлення жорстокого ставлення до дітей в сім'ї, як чинника, що призводить до виходу дітей на вулицю;

- надання психологічної допомоги сім'ям, де існує постійний конфлікт між батьками і дітьми.

Соціальна допомога кризовим сім'ям і дітям вулиці:

- розроблення методів психологічної допомоги дітям, які схильні до бродяжництва, розширення мережі служб психологічної допомоги дітям;
- створення системи закладів (державних і недержавних) для роботи з дітьми, схильними до бродяжництва;
- пошук можливостей для організації місць для дітей вулиці в дитячих лікарнях, де вони б проходили курс лікування, але не могли перервати його за власним бажанням;
- створення за рахунок добровольців-медиків штату працівників, які б надавали медичну допомогу дітям безпосередньо на вулиці;
- розроблення методичних рекомендацій для соціальних працівників, представників різних відомств по роботі з кризовими сім'ями.

Правове забезпечення “дітей вулиці”:

- введення посади уповноваженого у справах дитини;
- законодавчо закріпити відповідальність лікарів-терапевтів, педіатрів, учителів за несвоєчасне інформування органів у справах неповнолітніх про перебування дітей і підлітків у асоціальних умовах або про факти жорстокого ставлення батьків до дітей;
- розробити законодавчу базу прийомних сімей, альтернативних рідним сім'ям та інтернатним закладам;
- розглянути питання юридичної відповідальності дорослих за використання дитячої праці, таких, як: жебрацтво, крадіжки.

Організаційно-фінансове забезпечення:

- залучення спонсорів, благодійників до вирішення фінансових проблем щодо створення закладів нового типу для “дітей вулиці”;
- залучення до роботи з “дітьми вулиці” громадських організацій, які б могли проводити таку роботу силами волонтерів;
- координація діяльності державних і громадських закладів у вирішенні проблем “дітей вулиці”, яка б передбачала комплексні програми з достатнім фінансуванням як на проведення конкретної роботи, так і на навчання кадрів, які б забезпечили її виконання;
- необхідна загальна система формування здорового способу життя, пропаганда загальнолюдських цінностей через засоби масової інформації. Окремим блоком доцільно представити “дітей вулиці” як об'єктивну реальність сучасної України, причому, з одного боку, як жертв обставин, а з іншого - як реальну загрозу для населення сьогодні і подвійну - в майбутньому, якщо не зробити все можливе для повернення їх до нормальних умов життя.

Наукове забезпечення проблеми.

Розуміючи, що “діти вулиці” неоднорідні за складом, необхідно вивчати його структуру, і залежно від ситуації за кожним конкретним мотивом виходу на вулицю приймати відповідні рішення:

- для з'ясування потенційної загрози від “дітей вулиці” слід проаналізувати їх вірогідний життєвий шлях. Підрахувати, скільки коштуватиме їх повернення до нормального життя сьогодні і можливі збитки в майбутньому. Необхідно вивчити соціальні наслідки збільшення кризових сімей і відсутності роботи з ними;
- необхідно проаналізувати зміст конкретних статей Конвенції про права дитини з метою порівняння їх з реаліями України.

З наведеного вище очевидно, що вирішувати соціальні проблеми необхідно на двох рівнях:

- формування соціальної політики для вирішення конкретної проблеми;
- надання індивідуальної допомоги конкретним особам, які потерпають від цієї соціальної проблеми.

Завдання ССМ і НДО - це, як правило, надання індивідуальної допомоги конкретним людям.

Тому при розробці програми соціального проекту необхідно враховувати ситуацію в конкретному районі м. Києва, наявні людські і матеріальні ресурси, загальну соціально-політичну ситуацію. Виходячи з цих складових, розробляти план конкретної програми, визначати перелік необхідних заходів.

Наприклад, у проекті “Діти вулиці”, реалізованому Представництвом ЮНІСЕФ в Україні в 1998 р. (керівник проекту С. Лукашов), передбачалися такі цілі й завдання.

Мета вуличної роботи

- * поліпшення становища і здоров'я вуличних дітей шляхом надання їм того, чого вони потребують і чого вони хочуть;
- * заохочення їх до налагодження позитивних стосунків з людиною або групою, що опікуються ними, з тими, хто може допомогти їм виправити їх життя.

Основні завдання вуличної роботи

- забезпечення їм;
- крім того, - ідеї здебільшого з того чи іншого, а саме, при цьому зберігається і є;
- надання їм до спеціалізованих соціальних, які можуть надати їм конкретну допомогу (наприклад, до Кризового стаціонару);
- надання інформації по лікуванню вже наявних хвороб (при запаленні легень, при бронхітах).

Нині в м. Києві, в комплексну програму ССМ м. Києва), громадськими і, очевидно, зараз не варто діяти, а краще надати їм.

III. Визначення персоналу, зайнятого в проекті.

План реалізації конкретної соціальної програми, конкретні заплановані заходи передбачають наявність відповідного персоналу. Безумовно, координатор програми має бути професіоналом такого напрямку роботи. Для ССМ це, як правило, штатний працівник ССМ. Для громадської організації (НДО) він може бути і функціонером і волонтером.

За проектом ЮНІСЕФ “Діти вулиці”, приклад якого ми аналізуємо, визначено такий необхідний персонал:

- керівник;
- лідер;
- психолог, який надає їм;
- соціальні педагоги - волонтери, які навчаються у навчальних закладах за спеціальністю соціального педагога, соціального працівника, лікаря;

IV. Розподіл переліку робіт серед персоналу і волонтерів.

Цей етап роботи можливий тільки на підставі попереднього. Аналіз необхідного складу учасників проекту, взятого за приклад, дозволяє зробити висновок, що штатним персоналом є лише керівник проекту. У центрах ССМ, де загальна кількість працюючих складає 2-3 людини, питання вирішується автоматично методом винятку: не директор, не бухгалтер, отже - єдиний фахівець буде керівником. У центрах, де штатним розкладом передбачені фахівці, запрошені до роботи Центру, можливе керівництво програмою запрошеним фахівцем. У випадку з запрошеним

фахівцем важливо, щоб він був не лише професіоналом, але й хорошим організатором, який зміг би не тільки організувати роботу волонтерів, а й викликати в них інтерес до цієї роботи, бажання співпрацювати.

V. Визначення вимог до волонтерів, які будуть залучатися до даної роботи.

У нашому випадку до різних груп волонтерів ставилися різноманітні вимоги. Так лікар-педіатр повинен мати, з одного боку, високу кваліфікацію, з іншого - бути достатньо мобільним і контактним. Співробітник міліції може бути діючим або у відставці, основне його завдання - консультування. Психіатр має спеціалізуватися у галузі дитячої психіки. Для студентів визначені такі вимоги: одні мають бути майбутніми педагогами, інші - майбутніми психологами. Для тих і для інших важлива наявність певних знань, хоча б теоретичних. До того ж їм має бути більше 18 років, оскільки вони мають відповідати за свої дії і за власну безпеку.

VI. Підбір волонтерів за заданими критеріями.

Практично зміст роботи на цьому етапі полягає у визначенні місць, де можна залучити волонтерів. У нашому випадку - це органи охорони здоров'я (педіатр і психолог), педагогічний і психологічний факультети вищих навчальних закладів (III і IV рівнів акредитації).

Для центрів, де діють постійні загони волонтерів, і громадських організацій з фіксованим членством пошук волонтерів полегшується за рахунок вже підготовлених добровольців.

Волонтерами можуть бути і молоді люди, які нещодавно виступали в якості клієнтів. Так, у програмах по роботі з наркоманами часто беруть участь колишні наркомани, їхні батьки. В роботі з сиротами доцільно використати колишніх випускників інтернатних установ тощо.

VII. *Переконат и волонтерів щодо необхідності і важливості цієї роботи, що їм пропонується.*

В обраних організаціях - потенційних джерелах волонтерів - проводиться робота з метою переконати взяти участь у цій роботі. Мотиви волонтерської діяльності найрізноманітніші (вони описані вище) і використати їх необхідно у повному обсязі.

Деякі центри соціальних служб для молоді пропускають цей етап, практично поєднуючи його з попереднім. Існує думка, що волонтер готовий до будь-якої роботи і немає потреби в чомусь його переконувати. Автори не поділяють такої позиції, вважаючи, що робота з волонтером є індивідуальною. Кожен волонтер має знати свої завдання і бути готовим до їх виконання.

VIII. *Íáâ÷áííŷ âîēñòáðõâ íáíáõ³áíèì íáâèçèàì (îñēõîîēñ³÷èì, íáâè÷èè τ οψο).*

Íàà-áíú íæà мати ³íæà³áoæúíéé áái áðónæé ðaðæðað. Äý ³æ³ðæ³à, ðóóááíð³à, áíéíðað³à-ááðüé³à óà можуть áóðé áíéæááí³ ðáíðaðé-í³ ÿ íðæðéð-í³ éóðñé. Ñàíà óóð æéíðáááðóðóí ðááá øéíéé áíéíðað³à. Äý ðað³áð³à áàæééæ не само íàà-áíú, à áведення íх у суть справи, áíéæááíé визначення íððé, çâдaнь, ðææéíð ðíáíðé, вимог до них як волонтерів.

Практично від навчання волонтерів у майбутньому залежить значна частина успіху програми. Тут важливо підготувати волонтерів не лише у професійному плані, а й у моральному. Довід доводить, що значна частина волонтерів розгублюється, втрачає впевненість в собі вже при першій зустрічі з клієнтами, особливо з сім'ями дітей-інвалідів, з наркоманами, безпритульними сім'ями, засудженими. Важливо, щоб волонтери мали максимальну інформацію про об'єкт їхньої роботи, змогли спочатку спостерігати за ними, і лише після цього вступати в прямий контакт.

1X. Соціальна допомога конкрет ній людині з конкрет ною проблемою.

Етап безпосередньої допомоги є ключовим у всій роботі волонтера. Йому присвячений весь попередній, досить довгий і нелегкий підготовчий шлях.

Тут треба зазначити, що підготовки потребують не лише волонтери, а й клієнти. Наприклад, діти-інваліди і особливо їх батьки не завжди адекватно сприймають волонтерську допомогу. Більшість з них звикли до певного відчуження їх дітей, вважають, що все повинно бути так, як тривало багато років. Діти вулиці теж нелегко йдуть на контакт, оскільки їх спосіб життя ґрунтується на недовірі до оточуючих. Те саме практично можна сказати про всі групи ризику. Тому все це потрібно враховувати у кожному конкретному випадку і готувати “об’єкт”.

Надання соціальної допомоги волонтером - процес багатогранний. Це може бути масова робота волонтерів по проведенню дослідження або масового заходу. Це, звичайно, колективна робота.

Може бути робота у невеликих групах: спільний турпохід волонтерів з дітьми-сиротами, проведення ігор на вулицях, коли волонтери можуть підтримати один одного, отримати певну допомогу від керівника під час реалізації програми.

Найвідповідальнішим видом волонтерської роботи є індивідуальна. Тому включати в процес волонтера необхідно поступово: спочатку - колективна робота, потім - в малих групах, і вже після цього - індивідуальна робота.

Х. Зворотний зв'язок.

Для кожної людини, котра виконує роботу, а тим більше на добровільних засадах, важлива оцінка його діяльності. Вище ми описували цю позицію: для одних важливо визнання цінності їх роботи ровесниками, для інших - професіоналами, для третіх - керівниками програм тощо.

Тому в кожному соціальному проекті необхідно передбачати оцінку його ефективності. Ця окрема проблема нами не розглядається через обмеженість обсягу даного дослідження. Зауважимо лише те, що кожен учасник проекту має бути оцінений і оцінений об'єктивно. Це важливо не лише для волонтерів, а й для розвитку конкретної програми.

Безумовно, наведені рекомендації мають загальний характер. У кожному конкретному випадку вони можуть видозмінюватися. Необхідно ставитися до волонтерів як до повноправних членів колективу, враховувати їх інтереси, розвивати їх соціально значущі прагнення, допомагати їм самоутверджуватися. У цьому - запорука успіху спільної роботи.